

ΨΗΦΙΔΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

*Στην Άρτα,
τον καιρό των Δεσποτών*

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΛΙΝΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
& ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Στην Άρτα, τον καιρό των Δεσποτών

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
8^η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Στην Άρτα, τον καιρό των Δεσποτών

Τα φυλλάδια αυτά έχουν σκοπό να βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό στην προσέγγιση και την παρουσίαση της ιστορίας και των μνημείων της ύστερης βυζαντινής περιόδου, στην ευρύτερη περιοχή της Άρτας. Ο εκπαιδευτικός θα βρει σε αυτά πληροφορίες για τους Δεσπότες της Ηπείρου καθώς και για τα σημαντικότερα μνημεία, που αυτοί ίδρυσαν. Οι ειδικοί όροι των κειμένων, οι οποίοι γράφονται με πλάγια γράμματα, εξηγούνται στο γλωσσάρι. Το ποιο τμήμα τους και με ποιο τρόπο θα χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία αυτά, επαφίεται στον κάθε εκπαιδευτικό και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σύσταση και τα ενδιαφέροντα της μαθητικής ομάδας. Περιλαμβάνονται, επίσης, κάποιες προτάσεις για δραστηριότητες, που θα βοηθήσουν τους μαθητές να προσεγγίσουν το σημαντικότερο μνημείο της Άρτας, την Παρηγορήτισσα. Πριν την επίσκεψη, ο εκπαιδευτικός θα ήταν καλό να επισκεφτεί το μνημείο και να εξετάσει τις δραστηριότητες. Χρήσιμο θα ήταν επίσης να προηγηθεί μια συζήτηση μέσα στην τάξη για το μνημείο και την ιστορία του, ώστε να γίνει αντιληπτό πόσα πράγματα είναι άγνωστα για το μνημείο αυτό, το οποίο αποτελεί ορόσημο για την Άρτα και την Ήπειρο. Το έντυπο του μαθητή μπορεί να δώσει την αφορμή για μια τέτοια συζήτηση.

Οι δραστηριότητες μπορούν να γίνουν από το σύνολο της τάξης ή από ομάδες παιδιών, οι οποίες θα αναλάβουν διαφορετικές δραστηριότητες, τα αποτελέσματα των οποίων θα παρουσιάσουν στο τέλος στους συμμαθητές τους. Κάποιες από τις δραστηριότητες (όπως αυτή των ψηφιδωτών) μπορούν να εκτελεστούν και στο σχολείο, μετά την επίσκεψη. Θα το θεωρούσαμε μεγάλη επιτυχία, αν τα στοιχεία αυτά αποτελούσαν το ερέθισμα, ώστε να διοργανωθούν ανάλογες δραστηριότητες και σε άλλα μνημεία της περιοχής.

Βιβλιογραφία

Α. Ορλάνδος, "Βυζαντινά Μνημεία της Άρτης", *Αρχείον Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος*, τόμ. Β, Αθήναι 1936
D. Nicol, *The Despotate of Epiros*, Oxford 1957 (Ελληνική μετάφραση, Ιωάννινα 1974)
Α. Ορλάνδος, *Η Παρηγορήτισσα της Άρτης*, Αθήναι 1963
D. Nicol, *The Despotate of Epirus 1267-1479, A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*, Cambridge 1984 (Ελληνική μετάφραση, Αθήνα 1991)
Π. Βοκοτόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Αρχιτεκτονική εις την Δυτικήν Στερεάν Ελλάδα και την Ήπειρον, από του τέλους του 7ου μέχρι του τέλους του 10ου αιώνος*, Θεσσαλονίκη 1992¹
Εκδοτική Αθηνών (εκδ), *Ήπειρος, 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα 1997
Β. Παπαδοπούλου, *Η Βυζαντινή Άρτα και τα Μνημεία της*, Τ.Α.Π. (εκδ.), Αθήνα 2001.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Εσωτερική άποψη της Παρηγορήτισσας - Ηλίας Ηλιάδης.

ISBN 960-8063-46-9

© 2001 ΥΠ.Ε.Π.Θ - ΥΠ.ΠΟ (Πρόγραμμα Μελίνα)
8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα
Παπαδοπούλου Βαρβάρα - Καραμπερίδη Αργυρώ

Κείμενα: Βαρβάρα Παπαδοπούλου, Αργυρώ Καραμπερίδη
Σχέδια - Χάρτης: Γιώργος Σμύρης
Προέλευση Φωτογραφιών:
Αρχείο 8ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Α. Ορλάνδος, *Η Παρηγορήτισσα της Άρτης*, Αθήνα 1963
Εκδοτική Αθηνών (εκδ), *Ήπειρος*, Αθήνα 1997
Βυζαντινά Εφυαλωμένα Κεραμικά, Η τέχνη των εγχαρακτών,. Τ.Α.Π. Αθήνα 1999
Αρχείο Τ.Α.Π.
Προέλευση Σχεδίων:
Α. Ορλάνδος, *Η Παρηγορήτισσα της Άρτης*, Αθήνα 1963
Α. Ορλάνδος, "Βυζαντινά Μνημεία της Άρτης", *Αρχείον Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος*, τόμ. Β, Αθήναι 1936
Μ. Achimastou- Potamianou, "The Byzantine Wall Paintings of Vlacherna Monastery (Area of Arta)", *Πρακτικά ΙΕ Διεθνούς Συμποσίου Βυζαντινών Σπουδών*, τόμ. ΙΑ, Αθήνα 1981
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Αλέξανδρος Αναγνωστόπουλος
Διαχωρισμοί - Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Μανώλης Βασαγιάννης

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΟΔΟΥΚΑΔΩΝ

Τον Απρίλιο του 1204, η Κωνσταντινούπολη καταλαμβάνεται από τους Σταυροφόρους της Δ' Σταυροφορίας και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διαλύεται. Ένας αγώνας δρόμου ξεκινάει ανάμεσα σε δυτικούς και βυζαντινούς άρχοντες, οι οποίοι προσπαθούν να καταλάβουν εκτάσεις και να διεκδικήσουν δικαιώματα στα εδάφη της παλιάς αυτοκρατορίας.

Ανάγλυφη παράσταση του Αρχάγγελου Μιχαήλ, προστάτη των ηγεμόνων της Ηπείρου. Μονή Βλαχέρνας, 16-17ος αι.

Μέσα στη γενικότερη αναστάτωση, ένας βυζαντινός αξιωματούχος, νόθος γιος του σεβαστοκράτορα Ιωάννη Δούκα, εξάδελφος των αυτοκρατόρων Ισαάκιου Β' και Αλέξιου Α' Αγγέλων, σπεύδει να συναντήσει τον συγγενή του, βυζαντινό διοικητή της Άρτας. Είναι ο **Μιχαήλ Α' Άγγελος Κομνηνός Δούκας**, ο οποίος, με την αποδοχή των κατοίκων, δημιουργεί μια ουσιαστικά ανεξάρτητη βυζαντινή ηγεμονία στον απομονωμένο χώρο της Ηπείρου και ιδρύει την δυναστεία των Κομνηνοδουκάδων. Για ένα περίπου αιώνα, οι Κομνηνοδουκάδες κράτησαν στα χέρια τους την τύχη της Ηπείρου αλλά και ως ένα σημείο, ολόκληρου του Ελλαδικού χώρου. Μέχρι το θάνατό του, στα 1215, ο Μιχαήλ κατάφερε να γίνει κύριος όλης της περιοχής, από τη Ναύπακτο έως το Δυρράχιο και από την Κέρκυρα έως τη Λάρισα, τιθασεύοντας, είτε με τη διπλωματία είτε με πολεμικά μέσα, τις βλέψεις των Βενετών και των Λατίνων στην περιοχή.

Διάδοχος του Μιχαήλ αναδείχθηκε ο αδελφός του, **Θεόδωρος Άγγελος Κομνηνός Δούκας**. Ο Θεόδωρος οραματίστηκε τον εαυτό του στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Ξεκίνησε μια κατακτητική πορεία στο βόρειο ελλαδικό χώρο, αποκορύφωμα της οποίας ήταν η κατάληψη της Θεσσαλονίκης, το 1224. Εκεί στέφθηκε αυτοκράτορας Ρωμαίων. Παρά όμως την έκταση και την ισχύ που φαινομενικά είχε, η αυτοκρατορία του, η δεύτερη βυζαντινή δύναμη που διεκδικούσε το θρόνο της Βασιλεύουσας, αποδείχτηκε ιδιαίτερα βραχύβια. Το 1230, έχοντας φτάσει σχεδόν έξω από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης, ο Θεόδωρος συγκρούεται με τον Βούλγαρο τσάρο Ιωάννη Ασάν, στην Κλοκοτινίτσα, πάνω στον ποταμό Έβρο. Ο στρατός του ηττάται και ο ίδιος συλλαμβάνεται αιχμάλωτος. Οι διάδοχοί του διατηρούν μόνο για λίγο την ανεξαρτησία τους. Σύντομα αναγκάζονται να υποταχθούν στον αυτοκράτορα της Νίκαιας, Ιωάννη Βατάτζη.

Χάλκινο νόμισμα του Θεόδωρου Άγγελου Κομνηνού Δούκα. Ο Θεόδωρος δέχεται την ενλογία του αγίου Δημητρίου, προστάτη της Θεσσαλονίκης. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Ενώ όμως η αυτοκρατορία της

Θεσσαλονίκης ψυχρογαυόσε, στην

Αγία, ο **Μιχαήλ Β' Ἀγγέλος Κομνηνός**

Δούκας, γιος του Μιχαήλ Α', είχε αναλά-

βει τα ηνία της εξουσίας. Ο Μιχαήλ συν-

δύσσε τη διαλώματα και τον πόλεμο για

να διατηρήσει και να επεκτείνει την ε-

πιγότη του. Έτσι, δέχτηκε τον τίτλο του

δεσπότη από τον Θεόδωρο Β' Ἀσκαρη,

αυτοκράτορα της Νίκαιας, θέτοντας τυπι-

κά την εξουσία του από τον αυτοκράτο-

ρα, χωρίς ωστόσο να εγκαταλείπει τις

βλέψεις του στη Μακεδονία.

Γι' αυτό, συγχρόνως, συμπάχησε με

τον Μαυροβάνο της Σικελίας και τον πρί-

γκιπτα της Αχαΐας. Τον ελπίμο Βίλασ-

δούνο και επαιθέθηκε στις κτήσεις της

Νίκαιας. Η κδοίση μύχη δόθηκε στην

Πελαγονία της Μακεδονίας, το 1258. Ο

Μιχαήλ και οι σύμμαχοί του ηττήθηκαν και τα στρατεύματα της Νίκαιας εισέβαλαν στην

Ηπειρο. Γρήγορα ωστόσο, ο Μιχαήλ ανασυντάξε τις δυνάμεις του και κατάφερε να εκδιώξει τις

φρουρές της Νίκαιας από τις πόλεις του **Δεσποτάτου**. Η αναστατάληψη της Κωνσταντινουπόλης

από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Η', το 1261, δεν ανέκοψε τις βλέψεις του Μιχαήλ της Ηπείρου.

Ακολούθησε μια περίοδος συγκρούσεων. Τελικά, και με την παρότρυνση της γυναικας του

Θεόδωρος, ο Μιχαήλ Β' αναγκάστηκε να αποδεχθεί νέα συνθήκη ειρήνης, το 1265. Την ειρήνη

σφάγισε ο γάμος του γιου του, Νικηφόρου με την ανιψιά του αυτοκράτορα, Άννα

Παλαιολογίνα Καντακουζηνή. Ο Μιχαήλ πέθανε το 1267. Με τη διαθήκη του μοίρασε την ερι-

στέα του ανάμεσα στον Νικηφόρο, που πήρε την περιοχή της Ηπείρου έως τη Ναύπακτο, και

το νόθο γιο του Ιωάννη Δούκα, στον οποίο παραχωρήθηκε η Θεσσαλία.

Η δατέση μετρία πέσει να γίνει

Ιδιωτική μετρία πέσει να γίνει

στη σέζον του Μιχαήλ Β',

Θεόδωρος. Κατάγονταν από την αρι-

στοκρατική οικογένεια Περγαλεία

και αγρότα τιμήθηκε ως αττα

Θεόδωρος της Αγίας. Η ευσεβέστατη

βασίλισσα, όπως και η νύφη της

Άννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνή,

έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολι-

τική και κοινωνική ζωή της

Ηπείρου.

Με τον Μιχαήλ Β' και τη

Θεόδωρος συνδέεται και η ανέγερση

σημαντικών μνημείων στην περιοχή

της Αγίας. Όπως μας πληροφορεί ο

βίος της αγίας Θεόδωρος, ο Μιχαήλ

έχτισε τις μόνες της Κάτω Παναγίας

και της Παντάνασσας, κοντά στην

Φιλίππια, σε ένδειξη μεμνήας

για την κακή συμπεριφορά του πατε-

ρικού στη γυναικία του.

Ανάλυση παύσαν της αγίας Θεόδωρος και τον γιο της, δεσπότη

Νικηφόρου. Από τη συγκοπή της αγίας, στο νότο της Αγίας

Θεόδωρος. Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι.

Αγία, τέλη 13ου αι. Αγία, τέλη 13ου αι. Αγία, τέλη 13ου αι.

Ο γιος του Μιχαήλ, **Νικηφόρος** διατήρησε την ειρήνη για μερικά χρόνια. Ωστόσο, η προσπάθεια Ένωσης των Εκκλησιών από τον Μιχαήλ Η', το 1274, έδωσε το έναυσμα για μια νέα αντιπαράθεση. Ο Νικηφόρος συμμάχησε με το σημαντικότερο αντίπαλο του Μιχαήλ, τον Κάρολο δ' Αηίου, κυρίαρχη δύναμη στην Ιταλία και με βλέψεις στο θρόνο της Βασιλεύουσας. Ο θάνατος όμως του Μιχαήλ, το 1282, και η αποκατάσταση της Ορθοδοξίας από το διάδοχό του, Ανδρόνικο Β', έδωσε νέα ευκαιρία για συμφιλίωση. Ο Νικηφόρος προσπάθησε να διατηρήσει ισορροπίες ανάμεσα στη Δύση και το Βυζάντιο. Ωστόσο, ο γάμος της κόρης του Θάμαρ με το διάδοχο των δ' Αηίου, Φίλιππο του Τάραντα, και η τεράστια προίκα που της δόθηκε (οι πόλεις Ναύπακτος, Αγρίνιο, Αγγελόκαστρο και Βόνιτσα), προκάλεσαν την αντίδραση του Ανδρόνικου, που επιτέθηκε στην Ήπειρο. Ο Νικηφόρος κατάφερε να αντιμετωπίσει την επίθεση με τη βοήθεια των δυτικών συμμάχων του, παραχωρώντας τους ωστόσο σημαντικά ερείσματα στα εδάφη του.

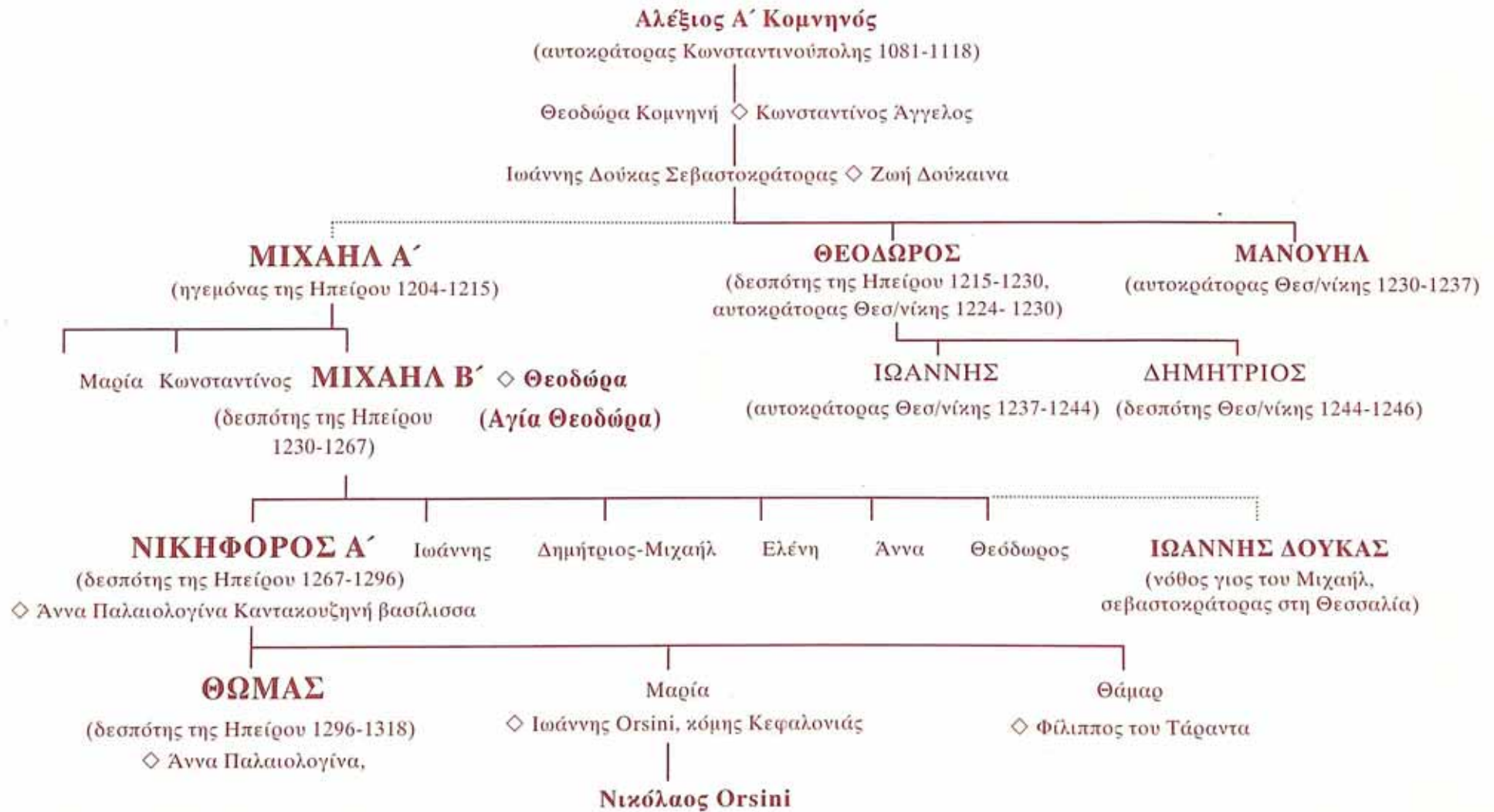
Το Καθολικό της μονής της Παναγίας της Παρηγορήτισσας, 13ος αι. Ανατολική όψη

Ο Νικηφόρος, με τη σύζυγό του Άννα και το γιο τους Θωμά, ίδρυσε το εντυπωσιακότερο βυζαντινό μνημείο της βορειοδυτικής Ελλάδας, το καθολικό της μονής της Παναγίας Παρηγορήτισσας.

Μετά το θάνατό του Νικηφόρου, το 1296, η Άννα και ο ανήλικος διάδοχος **Θωμάς** αντιμετώπισαν τις επιθέσεις του Φίλιππου του Τάραντα, που απαίτησε να του παραχωρηθεί ολόκληρη η Ήπειρος. Συγχρόνως, δέχτηκαν επιθέσεις από το διάδοχο του Ιωάννη Δούκα της Θεσσαλίας και από τους Σέρβους του Στέφανου Μιλιούτιν. Η Άννα στράφηκε για βοήθεια στο βυζαντινό αυτοκράτορα και πάντρεψε τον Θωμά με την εγγονή του Ανδρόνικου Β'. Όμως, ο βυζαντινός στρατός που έφτασε στην Ήπειρο, έδιωξε μεν τους δ' Αηίου, αλλά κατέλαβε για λογαριασμό της Κωνσταντινούπολης, όλα τα βόρεια εδάφη του **Δεσποτάτου**, μαζί με τα Ιωάννινα και επιτέθηκε στην Άρτα. Ο Θωμάς αποδείχτηκε ανίκανος να διαχειριστεί την κληρονομιά των Κομνηνοδουκάδων. Το 1318, ο τελευταίος άμεσος απόγονος του Μιχαήλ Δούκα δολοφονήθηκε από τον ανιψιό του, **Νικόλαο Orsini**, κόμη της Κεφαλονιάς.

Με τον Νικόλαο Orsini ξεκινά μια νέα περίοδο στην ιστορία της Ηπείρου, που χαρακτηρίζεται από την παρουσία Ιταλών, Σέρβων και Αλβανών στο θρόνο του **Δεσποτάτου** και που κλείνει με την τουρκική κατάκτηση, το πρώτο μισό του 15ου αι.

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΟΔΟΥΚΑΔΩΝ

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΩΝ

Η Μονή της Παναγίας Παρηγορήτισσας

Η εκκλησία της Παναγίας Παρηγορήτισσας είναι αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Το μνημείο, στη σημερινή του μορφή, κτίστηκε στα τέλη του 13ου αι. από τον Νικηφόρο Άγγελο Κομνηνό Δούκα, που αναφέρεται μαζί με τη σύζυγό του, Άννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνή και το γιο τους Θωμά, σε επιγραφή πάνω από το υπέρθυρο της κεντρικής εισόδου του ναού. Παλαιότερα ήταν *καθολικό* μεγάλου μοναστηριού, από το οποίο σώζονται σήμερα η *Τράπεζα* και 16 κελιά.

Εξωτερικά, το *καθολικό* της Παρηγορήτισσας παρουσιάζει τη μορφή ογκώδους κύβου, ο κεντρικός χώρος του οποίου στεγάζεται με ένα μεγάλο δωδεκάπλευρο τρούλο. Τέσσερις μικρότεροι τρούλοι υπάρχουν στις γωνίες της στέγης. Στο κέντρο της δυτικής πλευράς του ναού εξέχει κωνική στέγη που βαστάζεται σε οκτώ κιονίσκους. Πρόκειται για έναν ουρανίσκο, που η ύπαρξή του εδώ παραμένει αδιευκρίνιστη. Κατά μια άποψη ο ουρανίσκος χρησιμοποιε ως κωδωνοστάσιο της μονής.

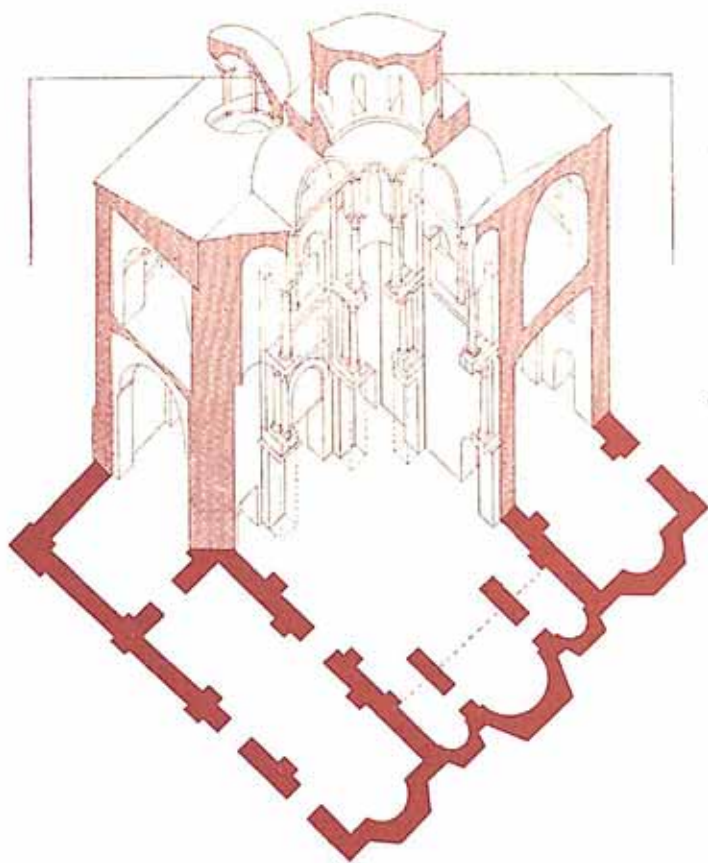
Το καθολικό της μονής της Παρηγορήτισσας.

Οι εξωτερικές όψεις του μνημείου διαρθρώνονται σε τρεις ζώνες, από τις οποίες η πρώτη είναι κτισμένη χωρίς επιμέλεια, ενώ οι άλλες δύο είναι κτισμένες με *πλινθοπερίκλειστο σύστημα* και η κάθε μια διακόπτεται από 13 τοξωτά παράθυρα. Κατά μια άποψη στο κάτω μέρος του μνημείου πρέπει να υπήρχε περίστωο, το οποίο περιέβαλε το ναό από τις τρεις πλευρές.

Ο πλίνθινος εξωτερικός διάκοσμος του μνημείου έχει ενδιαφέροντα διακοσμητικά θέματα. Περιορίζεται κυρίως στην ανατολική πλευρά, η οποία διακοσμείται από δύο ταινίες με πλίνθινα και λίθινα πλακίδια, ταινίες με διπλό μαϊάνδρο, ζώνη με ρόμβους κ.α.

Λεπτομέρεια του κεραμοπλαστικού διάκοσμου στην ανατολική πλευρά.

Αξονομετρικό σχέδιο του ναού

Η εκκλησία της Παρηγορήτισσας έχει κτιστεί σε ένα αρκετά πρωτότυπο σχέδιο, που συνδυάζει τον οκταγωνικό τύπο στο ισόγειο και τον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού στον όροφο. Ο κυρίως ναός έχει κάτοψη τετράγωνη, φέρει στη δυτική πλευρά νάρθηκα και συμμετρικά παρεκκλήσια, στη βόρεια και νότια πλευρά, αφιερωμένα αντίστοιχα στους Ταξιάρχες και τον άγιο Ιωάννη Πρόδρομο. Ο κυρίως ναός καταλήγει ανατολικά σε τρεις τρίπλευρες αψίδες. Το χαρακτηριστικό του είναι το πρωτότυπο σύστημα στήριξης του τρούλου. Τον κεντρικό χώρο καλύπτει ο μεγάλος τρούλος, που στηρίζεται στο ισόγειο σε οκτώ παραστάδες, πάνω στις οποίες πατάνε κίονες σε δύο σειρές, οι οποίοι, όσο ανεβαίνουν ψηλότερα, εξέχουν στο εσωτερικό του ναού (εκφορικό σύστημα). Ο κυρίως ναός έχει τρεις πόρτες στη δυτική πλευρά και από μια πόρτα βόρεια και νότια, από τις οποίες γίνεται η επικοινωνία με τα παρεκκλήσια.

Πάνω από το νάρθηκα και τα παρεκκλήσια υπάρχει γυναικωνίτης, που καταλήγει ανατολικά σε δύο κόγχες. Η στέγαση του γυναικωνίτη γίνεται με τέσσερις τρουλίσκους στα άκρα, ενώ στον υπόλοιπο χώρο εναλλάσσονται σταυροθόλια με φουρνικά. Ο γυναικωνίτης περιβάλλει τον κυρίως ναό από τις τρεις πλευρές του και μπορεί κανείς να δει το εσωτερικό του ναού από τρία μεγάλα παράθυρα. Αρκετά στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο γυναικωνίτης δεν πρέπει να είχε ολοκληρωθεί, ενώ προβληματική παραμένει και η άνοδος σε αυτόν, αφού δεν σώζονται ίχνη σκάλας. (Σήμερα η πρόσβαση γίνεται, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, από μία σιδερένια σκάλα, που έχει τοποθετηθεί σε μεταγενέστερο άνοιγμα, που υπάρχει στο νότιο παρεκκλήσιο).

Σύμφωνα με έρευνες των τελευταίων ετών, στη θέση του σημερινού ναού της Παρηγορήτισσας υπήρχε αρχικά μια μικρότερη εκκλησία, κτισμένη στον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού. Ο αρχικός αυτός ναός θα πρέπει να χρονολογηθεί στα μέσα του 13ου αι. και πιθανώς συσχετίζεται με τον Μιχαήλ Β'. Ο αρχικός ναός σωζόταν σε αρκετό ύψος και με τις κατάλληλες μετατροπές ενσωματώθηκε στο σημερινό κτίριο, όπως μπορεί κανείς να διακρίνει στη βόρεια και τη δυτική πλευρά, όπου μετά την καθαίρεση των κονιαμάτων είναι εμφανής η τοιχοποιία του και ο πλίνθινος διάκοσμος.

Άποψη του εσωτερικού του ναού

Ο γλυπτός διάκοσμος του μνημείου παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για την πολυμορφία και την πρωτοτυπία του. Τμήμα του αποτελούν οι μαρμάρινοι κίονες με τα διαφορετικά μεταξύ τους κιονόκρανα, που προέρχονται από παλαιότερα κτίρια. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η γλυπτή διακόσμηση των τόξων των καμαρών, που βαστάζουν τον τρούλο. Το τόξο της βόρειας καμάρας διακοσμείται με την ανάγλυφη παράσταση της Γέννησης του Χριστού, που πλαισιώνεται από τον Ιωσήφ, τους βοσκούς, τους μάγους κ.α. Αντίστοιχη είναι και η διακόσμηση του τόξου της δυτικής καμάρας. Στο κέντρο υπάρχει η παράσταση του Αμνού, που κρατάει το σταυρό. Ο γλυπτός διάκοσμος του ανώτερου τμήματος της Παρηγορήτισσας είναι επηρεασμένος από τη δυτική τέχνη και πρέπει να έγινε από τεχνίτες, που ήρθαν από τη γειτονική Ιταλία.

Μαρμάρινο κιονόκρανο

Ο Προφήτης Σοφονίας.
Από την ψηφιδωτή διακόσμηση του τρούλου

Εκτός από τον γλυπτό διάκοσμο, ο ναός έφερε επίσης ψηφιδωτά, που έχουν υποστεί σημαντικές φθορές. Στο κέντρο του τρούλου εικονίζεται ο Παντοκράτορας, ο οποίος πλαισιώνεται από δώδεκα Προφήτες, που εναλλάσσονται με Σεραφείμ, Χερουβείμ και Τροχούς (επουράνιες δυνάμεις). Οι Προφήτες χαρακτηρίζονται για την άνεση των κινήσεων και την ελευθερία στην πτυχολογία των ενδυμάτων τους, που θυμίζει έργα της αρχαιότητας. Στα ψηφιδωτά της Παρηγορήτισσας αναγνωρίζονται δύο τουλάχιστον ομάδες τεχνιτών, με βασικές μεταξύ τους διαφορές στην εκτέλεση του έργου, οι οποίοι φαίνεται ότι ήρθαν από τη Θεσσαλονίκη ή την Κωνσταντινούπολη. Τα ψηφιδωτά της Παρηγορήτισσας χαρακτηρίζονται για την πολυχρωμία και τους τολμηρούς χρωματικούς συνδυασμούς. Χρονολογούνται στα τέλη του 13ου αι.

Οι τοίχοι του κυρίως ναού, έως το ύψος του γυναικωνίτη, έφεραν ορθομαρμάρωση, ένα τμήμα της οποίας σώζεται σήμερα στη δυτική πλευρά. Πάνω από τη δυτική είσοδο του κυρίως ναού σώζεται επίσης ένα μεγάλο τόξο, με ωραίο ανάγλυφο διάκοσμο. Ανάμεσα στο διάκοσμο υπάρχει η κτητορική επιγραφή. Η επιγραφή έχει ως εξής :

**Κομνηνοδούκας δεσπότης Νι[κηφ]όρος Άννα βασίλ[ισσ]α κομνη[νοδούκαινα]
Κομνηνόβλαστος δ[εσπότης Θ]ωμάς μέγας Κομνην[οί Ελ]λάδος α[υτάνακτες]
(ή Κομνην[ών κ]λάδος α[γγελωνύμων])**

Με βάση τα ονόματα που αναφέρει η επιγραφή, ο Αναστάσιος Ορλάνδος (ο οποίος αναστήλωσε το μνημείο) χρονολόγησε την ανέγερση της δεύτερης φάσης του ναού ανάμεσα στα 1283 και 1296.

Μετά την καταστροφή της ορθομαρμάρωσης, οι τοίχοι του ιερού και του ισογείου του κυρίως ναού διακοσμήθηκαν με **τοιχογραφίες**. Από τις τοιχογραφίες του ιερού, η παράσταση της Παναγίας έγινε από το μοναχό Ανανία και χρονολογείται το 1558. Οι τοίχοι του κυρίως ναού είναι σήμερα αγιογραφημένοι με τοιχογραφίες, που έγιναν σε δύο επάλληλα στρώματα, από τις οποίες καλύτερα σώζονται αυτές του δευτέρου και νεότερου στρώματος. Οι τοιχογραφίες έχουν δεχθεί αρκετές μεταγενέστερες επιζωγραφίσεις, που δυσκολεύουν τη χρονολόγησή τους. Κατά μια άποψη θα πρέπει να χρονολογηθούν στο β' μισό του 17ου αι. Ακόμη νεότερες είναι οι τοιχογραφίες στην ανατολική πλευρά του νάρθηκα και χρονολογούνται πιθανώς στο 18ο αι.

Ο ναός είχε αρχικά μαρμαρίνο **τέμπλο**, που καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Το σημερινό τέμπλο είναι κτιστό, και φέρει τοιχογραφίες στις οποίες διακρίνονται τρία στρώματα ζωγραφικής, που οφείλονται στις συνεχείς ανακαινίσεις του. Το τέμπλο έχει δύο μεγάλες δεσποτικές εικόνες, από τις οποίες η εικόνα της Παναγίας χρονολογείται στν 17ο αι., ενώ η εικόνα του Χριστού είναι του 1758. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η λατρευτική εικόνα της Παναγίας, στο ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι.

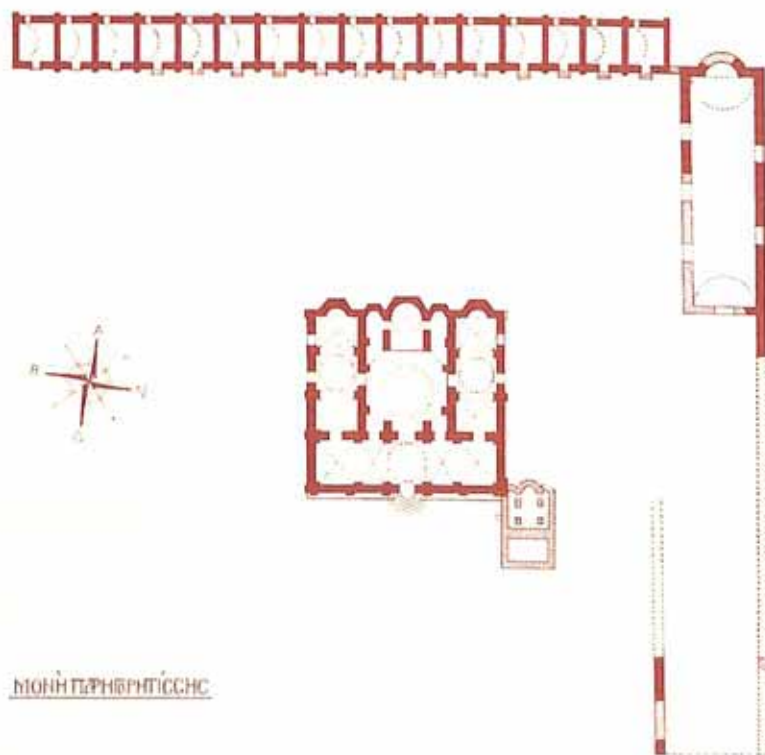
Στη νοτιοδυτική γωνία της Παρηγορήτισσας υπάρχει ερειπωμένος **παλαιότερος ναΐσκος**, που φαίνεται ότι προϋπήρχε στη θέση αυτή και χρονολογείται στον 11ο αι. Είναι κτισμένος στον τύπο του **σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού**. Από τους τάφους που βρέθηκαν στο εσωτερικό του, πιστεύεται ότι ο παλαιότερος αυτός ναΐσκος εξακολούθησε να υπάρχει και μετά την

ανέγερση της Παρηγορήτισσας και χρησίμευε ως ταφικό παρεκκλήσιο.

Η Παρηγορήτισσα αποτελούσε παλαιότερα **καθολικό** μεγάλου μοναστηριού. Στην ανατολική πλευρά του ναού σώζεται μια μεγάλη πτέρυγα 16 κελιών. Στη νοτιοανατολική πλευρά της υπάρχει ένα μεγάλο ορθογώνιο κτίριο, που αποτελούσε την **Τράπεζα** της μονής. Η σημερινή μορφή της είναι αποτέλεσμα των αναστηλωτικών εργασιών, που έγιναν από τον Α. Ορλάνδο, τη δεκαετία του '60. Στην προέκταση του βόρειου τοίχου της **Τράπεζας** ανασκάφτηκε πρόσφατα τοίχος, μήκους 43,20μ., που προέρχεται από μια άλλη σειρά κελιών, η οποία υπήρχε στο χώρο αυτό.

Ο Προφήτης Δαβίδ. Τοιχογραφία του 1558.

Τοπογραφικό σχέδιο της μονής

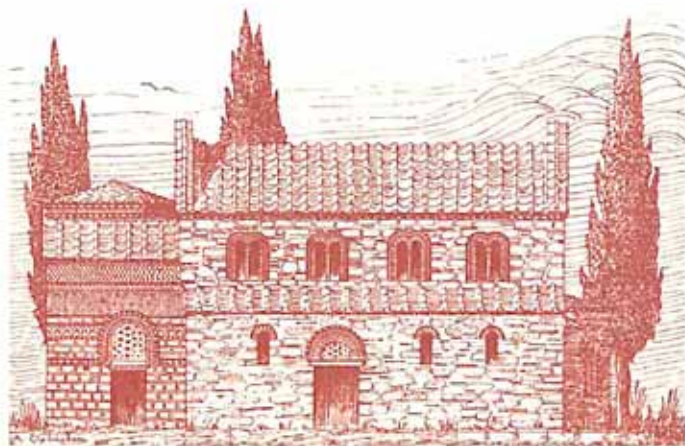

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΩΝ

Οι Μονές

Η εκκλησία της Αγίας Θεοδώρας (Μονή Αγίου Γεωργίου)

Η εκκλησία είναι αφιερωμένη στην αγία Θεοδώρα, πολιούχο της Άρτας, κόρη του σεβαστοκράτορα Ιωάννη Πετραλείφα και σύζυγο του δεσπότη Μιχαήλ Β'. Παλαιότερα η εκκλησία ήταν καθολικό μοναστηριού, αφιερωμένο στον άγιο Γεώργιο, στο οποίο μόνασε η αγία μετά το θάνατο του συζύγου της.

Σχέδιο της νότιας όψης του ναού, χωρίς την προσθήκη της ανοιχτής στοάς.

Είναι ξυλόστεγη, τριζκλιτη βασιλική, που κτίστηκε στη θέση του Πρυτανείου της αρχαίας Αμβρακίας και χρονολογείται στα μέσα του 12ου αι. Ο νάρθηκας και τα αετώματα στην ανατολική και δυτική πλευρά του ναού χρονολογούνται στα μέσα του 13ου αι., ενώ στα τέλη του 13ου αι. ή στις αρχές του 14ου αι. χρονολογείται η ανοιχτή στοά, που σήμερα δεν σώζεται ολόκληρη, και περιέβαλε το ναό από τις τρεις πλευρές. Εσωτερικά ο ναός έχει θαυμάσια μαρμάρινα κιονόκρανα που χρονολογούνται στον 5ο ή 6ο αι. μ.Χ. και πιθανώς προέρχονται από παλαιότερα κτίρια της Αμβρακίας ή της Νικόπολης.

Κοντά στην κύρια είσοδο του ναού υπάρχει το κενοτάφιο της αγίας Θεοδώρας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάγλυφη πλάκα (13ου αι.) στη δυτική πλευρά του τάφου, που εικονίζει δύο μορφές, μια γυναικεία με βασιλική ενδυμασία και μια άλλη μικρότερη, ανδρική. Η παράσταση πιστεύεται ότι εικονίζει τη Θεοδώρα και το γιο της, δεσπότη Νικηφόρο. Σύμφωνα όμως με μια άλλη εκδοχή εικονίζεται η σύζυγος του Νικηφόρου, Άννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνή με το γιο της Θωμά. Ο κυρίως ναός και ο νάρθηκας διακοσμείται με μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, που σήμερα είναι αρκετά μαυρισμένες και έχουν δεχθεί αρκετές επιζωγραφίσεις.

Νότια του ναού, σώζεται ο βυζαντινός πυλώνας του μοναστηριού. Αποτελείται από ένα μεγάλο τοξωτό άνοιγμα, με αετωματική απόληξη. Ο πυλώνας της Αγίας Θεοδώρας είναι από τους λιγοστούς βυζαντινούς πυλώνες, που διατηρούνται σήμερα και χρονολογείται στα μέσα 13ου αι.

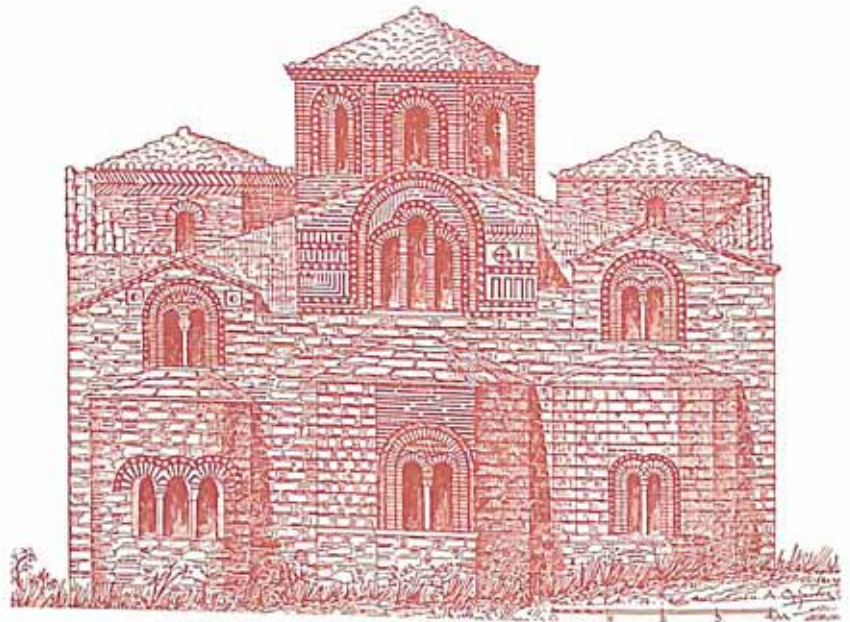
Ο πυλώνας της μονής.

Η Μονή της Βλαχέρνας

Η Βλαχέρνα, καθολικό άλλοτε ονομαστού βυζαντινού μοναστηριού, είναι αφιερωμένη στην Κατάθεση της Τιμίας Εσθήτος της Παναγίας. Αποτελείται από το καθολικό και μερικά νεότερα κελιά, που υπάρχουν στη νότια και νοτιοδυτική πλευρά.

Το καθολικό κτίσθηκε αρχικά στο 10ο αι., στον τύπο της τρικλίτης ξυλόστεγης βασιλικής. Το πρώτο μισό του 13ου αι. (1224-1230), στην ίδια θέση, κτίστηκε ο σημερινός ναός, στον τύπο της τρικλίτης θολωτής βασιλικής, στην οποία γύρω στα μέσα του 13ου αι. προστέθηκαν τρεις τρούλοι και ένα φουρνικό. Λίγα χρόνια αργότερα, πιθανώς στα τέλη του 13ου αι., προστέθηκε στο ναό ο νάρθηκας και στοές στις τρεις πλευρές του, που σήμερα δεν σώζονται. Ο ναός διαιρείται εσωτερικά με κιονοστοιχίες σε τρία κλίτη. Στην ανατολική πλευρά εξέχουν οι τρεις αψίδες του ιερού, από τις οποίες η νότια είναι ημικυκλική (παλαιότερη φάση), η μεσαία τρίπλευρη και η βόρεια ημικυκλική κάτω και πεντάπλευρη στο επάνω μέρος. Το δάπεδο του ναού διακοσμούσαν μεγάλων διαστάσεων μαρμάρινες πλάκες, τις οποίες περιέβαλαν μαρμαροθετημένα πλαίσια, με πολύχρωμα μάρμαρα σε διάφορους συνδυασμούς. Σήμερα έχει σωθεί ένα αρκετά μεγάλο τμήμα του αρχικού δαπέδου, που καλύπτεται για λόγους προστασίας από το νεότερο ξύλινο δάπεδο.

Σχέδιο της ανατολικής όψης του ναού.

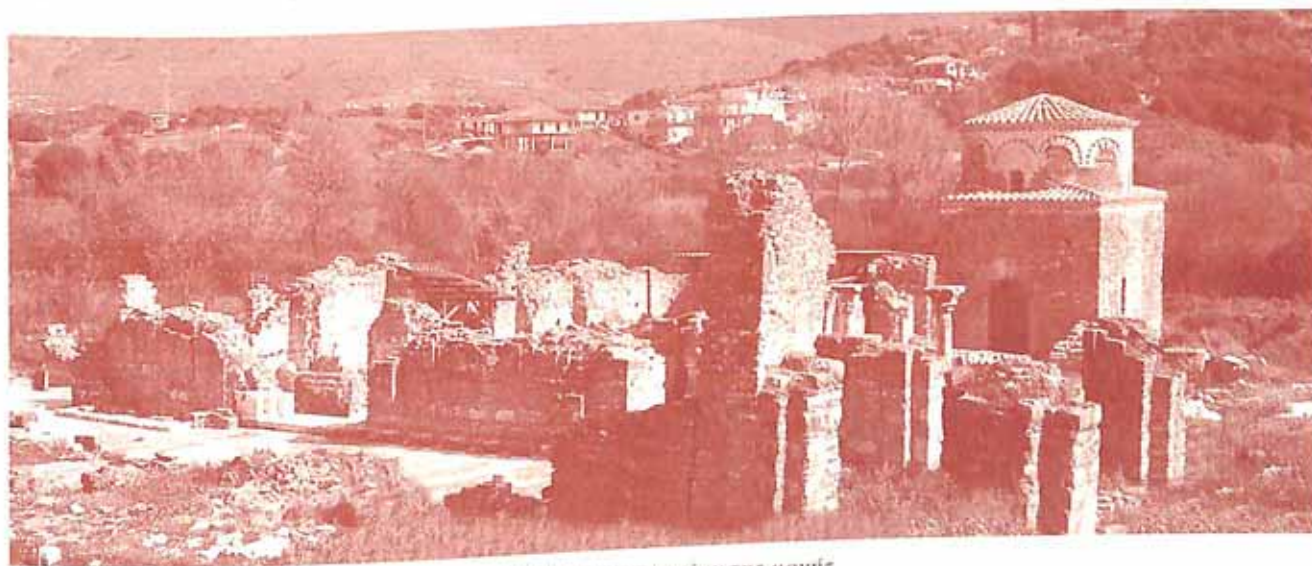
Αρχάγγελος Μιχαήλ. Από το αρχικό τέμπλο του ναού.

Ο ναός είχε ωραίο μαρμάρινο τέμπλο, που αντικαταστάθηκε κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας με ξυλόγλυπτο, το οποίο χρονολογείται στο 17ο αι. Αρκετά από τα γλυπτά του βυζαντινού τέμπλου αποτελούν σήμερα τα πλαίσια των θυρών του νάρθηκα και τοποθετήθηκαν εκεί κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Είναι διακοσμημένα με ωραία σχέδια και εντυπωσιάζουν για την άριστη τεχνική εκτέλεση του αναγλύφου τους. Λόγω της άριστης τεχνικής τους, τα ανάγλυφα του τέμπλου της Βλαχέρνας πιστεύεται ότι έγιναν από Κωνσταντινοπολίτες τεχνίτες.

Στο βόρειο και νότιο τοίχο του κυρίως ναού, υπάρχουν δύο τάφοι, η σημερινή μορφή των οποίων δεν είναι η αρχική. Από αυτούς ο νότιος τάφος φέρει θαυμάσιο ανάγλυφο διάκοσμο και λυπτήρια πλάκα, που σώθηκε, πιστεύεται ότι ενταφιάστηκαν δύο από τους γιους του Μιχαήλ και της Θεοδώρας.

Η Μονή της Παναγίας Παντάνασσας

Πολλά στοιχεία για το μνημείο γνωρίζουμε από τις ανασκαφές, που διεξάγει τα τελευταία χρόνια ο καθ. Παναγιώτης Βοκοτόπουλος. Το *καθολικό* της μονής Παντάνασσας ήταν ένας από

Αποψη των εργαζομένων της μονής

τους μεγαλύτερους ναούς του Δεσποτάτου. Είχε κτιστεί σε μια σπάνια παραλλαγή του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού, που απηχεί επιδράσεις από την αρχιτεκτονική της Κωνσταντινούπολης. Τέσσερις μεγάλοι κίονες βάσταζαν ισάριθμες καμάρες, στη διασταύρωση των οποίων υψωνόταν ένας μεγάλος τρούλος. Τέσσερις μικρότεροι τρούλοι κάλυπταν επίσης των γωνιαίους χώρους. Το καθολικό περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές με στοά (πιθανώς προτομή του δεσπότη Νικηφόρου), που στηριζόταν στη νότια και δυτική πλευρά σε διπλή κιονοστοιχία, ενώ στη βόρεια με πεσσούς.

Στην ανατολική πλευρά η στοά κατέληγε σε δύο παρεκκλήσια που στεγαζόταν με τρούλους, ενώ στη νοτιοδυτική γωνία υπήρχε ο πύργος του κωδωνοστασίου, που σώζεται σήμερα ερειπωμένος. Στους τοίχους του ναού υπήρχε πλούσιος διάκοσμος με τούβλα, που σχημάτιζαν διάφορα γεωμετρικά θέματα. Η ανασκαφή αποκάλυψε αρκετά στοιχεία για το γλυπτό διάκοσμο του ναού, ο οποίος παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για την ποικιλία και την ποιότητά του. Το καθολικό έφερε εσωτερικά τοιχογραφίες, από τις οποίες σώζονται σήμερα λιγοστά ίχνη τους.

Από τα προσκτίσματα της μονής δεν σώζονται ερείπια, ενδεχομένως όμως να αποκαλυφθούν με τη συνέχιση της ανασκαφής.

Η Μονή της Κάτω Παναγιάς

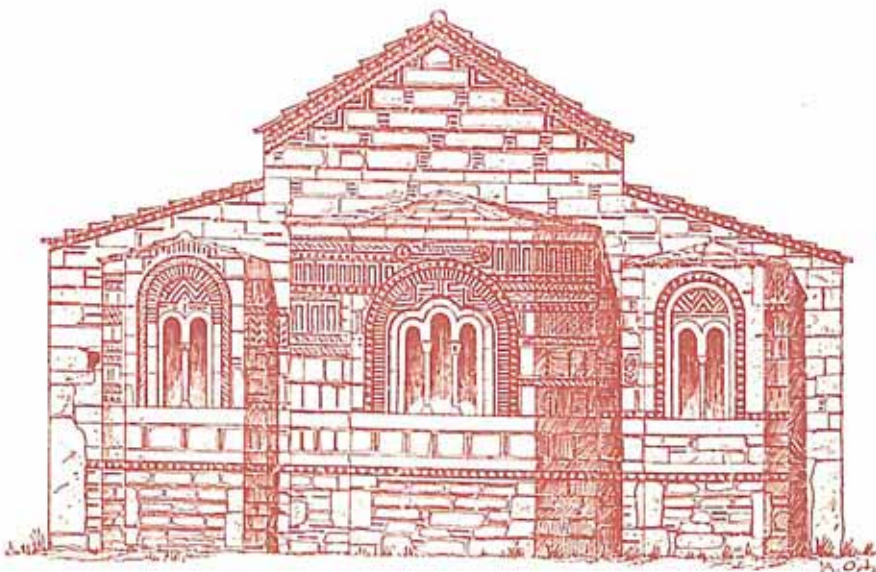
Η ίδρυση της μονής συνδέεται με το δεσπότη Μιχαήλ Β'. Κατά την επικρατέστερη άποψη το καθολικό κτίστηκε από συνεργείο, που προερχόταν από τη Νότια Ελλάδα, αφού ο εξωτερικός πλίνθινος διάκοσμος, παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με ναούς της περιοχής.

Το καθολικό είναι κτισμένο στον τύπο της σταυροπέστερης βασιλικής, με τετράγωνο τρούλο (τρουλοκαμάρα). Εσωτερικά δύο κιονοστοιχίες χωρίζουν το ναό σε τρία κλίτη. Το ιερό καταλήγει ανατολικά σε τρεις αφίδες. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του καθολικού της μονής Κάτω Παναγιάς παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την εκκλησία της Πόρτας Παναγιάς στη Πύλη Τριχάλων, που κτίστηκε το 1283 από τον Ιωάννη Δούκα, γιο του Μιχαήλ Β'.

Εξωτερικά, πλίνθινος διάκοσμος σε πολλούς συνδυασμούς (μαϊάνδροι, κυματοειδή σχήματα, ήλιοι κ.α.) διακοσμεί τους τοίχους του ναού. Πλίνθινες επιγραφές και συμπιλήματα, που αναφέρονται στον Μιχαήλ Β', κτήτορα της μονής, αποτελούν μέρος της εξωτερικής διακόσμησης της εκκλησίας.

Πλίνθινη επιγραφή στην νότια πλευρά του ναού. Στο συμπλήμμα δεξιά διαβάζεται το όνομα ΜΙΧΑΗΛ.

Σχέδιο της ανατολικής όψης του καθολικού.

Στο χώρο του διακονικού διατηρούνται οι παλαιότερες τοιχογραφίες του ναού, που χρονολογούνται στο 13ο αι. Ο υπόλοιπος ναός είναι αγιογραφημένος με τοιχογραφίες του 1715, που σήμερα είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους μαυρισμένες και έχουν υποστεί αρκετές φθορές.

Το τέμπλο του ναού σήμερα είναι κτιστό, του 1831, και αντικατέστησε το αρχικό μαρμάρινο.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΩΝ

Το Κάστρο της Άρτας

Το Κάστρο της Άρτας κατέχει σημαντική θέση στη μεσαιωνική και νεότερη ιστορία της πόλης. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη κτίστηκε στα μέσα του 13ου αι., από τον Μιχαήλ Β'. Στο *Χρονικό του Μορέως* αναφέρεται ότι το Κάστρο της Άρτας, πολιορκήθηκε από το στρατό του Καρόλου II δ' Αηίου, ο οποίος δεν μπόρεσε να το καταλάβει. Το 1338, μετά από μεγάλη προσπάθεια, κυριεύθηκε από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Γ' Παλαιολόγο. Στα μέσα του 14ου αι., το κατέλαβαν οι Σέρβοι και λίγα χρόνια αργότερα, στα 1379, έπεσε στα χέρια των Αλβανών ηγεμόνων.

Στις αρχές του 15ου αι., δέχθηκε επανειλημμένες πολιορκίες από τον Κάρολο I Τοκκο, στην προσπάθειά του να ανασυγκροτήσει το *Δεσποτάτο* της Ηπείρου. Το 1449, το Κάστρο περιήλθε στους Τούρκους, οι οποίοι εγκατέστησαν εκεί φρουρά και παρέμεινε υπό τουρκική κατοχή έως το 1881, όταν με τη συνθήκη του Βερολίνου, η Άρτα προσαρτήθηκε στο Ελληνικό κράτος. Στο εσωτερικό του λειτουργούσε φυλακή έως το 1958, όταν καταργήθηκε, προκειμένου να ανεγερθεί το ξενοδοχείο Ξενία.

Άποψη του κάστρου. Διακρίνεται το αρχαίο τείχος στο κατώτερο τμήμα.

Το Κάστρο είναι κτισμένο στη βορειοανατολική πλευρά της πόλης, πάνω σε χαμηλό λόφο. Παλαιότερα η θέση του ήταν εξαιρετικά οχυρή, αφού η νότια και ανατολική πλευρά του ακολουθούσε την όχθη του ποταμού Άραχθου, που το προστάτευε, δημιουργώντας ένα φυσικό εμπόδιο στους επιτιθέμενους. Η στρατηγική σημασία της θέσης του ήταν γνωστή από την αρχαιότητα, αφού είχε οχυρωθεί ήδη από την αρχαία εποχή και αποτελούσε τμήμα της οχύρωσης της Αμβρακίας. Λείψανα της αρχαίας οχύρωσης, κτισμένα με μεγάλους ογκόλιθους, είναι σήμερα εμφανή στο κάτω μέρος της ανατολικής και βόρειας πλευράς του βυζαντινού Κάστρου.

Η σημερινή του μορφή είναι αποτέλεσμα πολλών επεμβάσεων (προσθηκών και επισκευών), οι οποίες όμως δεν μετέβαλαν το αρχικό του σχήμα. Το Κάστρο έχει σχήμα τραπέζιου και καταλαμβάνει έκταση 9 εκτ. Το ύψος των τειχών του σε αρκετά σημεία φτάνει τα 10μ. και το πλάτος, στο επάνω μέρος τους, είναι 1,80 με 2,50μ. Στο επάνω μέρος των τειχών και σε όλο τους το μήκος δημιουργείται διάδρομος, που περιτρέχει το Κάστρο. Ο περίβολός του ενισχύεται με 18 πύργους διαφόρων σχημάτων, ένδειξη ότι δεν είναι σύγχρονοι. Από αυτούς, βυζαντινοί θεωρούνται μόνο οι ορθογώνιοι και οι ημικυκλικοί.

Ανάγλυφη μορφή πολεμιστή.
Άρτα, Μονή Βλαχέρνας, 13ος αι.

Η είσοδος του Κάστρου βρίσκεται στην νότια πλευρά και προστατευόταν από έναν τετράγωνο πύργο, που υψώνεται αριστερά της. Μια δεύτερη μικρότερη πύλη, που οδηγούσε στον Άραχθο ποταμό, βρίσκεται βόρεια.

Αγγείο με παράσταση καβαλλάρη. Άρτα, 15ος- 16ος αι.

Στο εσωτερικό του Κάστρου, κοντά στο ξενοδοχείο Ξενία, σώζονται τα λείψανα ενός μεγάλου κτιρίου, που χρονολογείται από τη βυζαντινή εποχή. Οι μεγάλες διαστάσεις του και η ύπαρξη του ναΐσκου στη βόρεια πλευρά του, μας επιτρέπουν να το ταυτίσουμε, με κάποια βέβαια επιφύλαξη, με το μέγαρο των ηγεμόνων του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Στο εσωτερικό του Κάστρου κατά τη βυζαντινή εποχή, αλλά και την περίοδο της Τουρκοκρατίας, υπήρχαν αρκετά κτίρια, που εξυπηρετούσαν κυρίως τις ανάγκες της φρουράς αλλά και των κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι κατέφευγαν σε αυτό, σε περίπτωση εχθρικής επιδρομής. Σήμερα, το εσωτερικό του Κάστρου είναι ελεύθερο από παλαιότερα κτίρια και είναι δύσκολο να σχηματίσει κανείς την αρχική εικόνα, αφού ο χώρος δέχθηκε μεγάλες επεμβάσεις τη δεκαετία του '60.

Στη βορειοδυτική πλευρά του διαμορφώνεται μια ισχυρή ακρόπολη, που ήταν παλαιότερα γνωστή ως Ουτς - Καλέ, (δηλ. εσωτερικό φρούριο) ή Καστράκι. Στο εσωτερικό της υπάρχουν σήμερα δύο κτίρια, που χρονολογούνται την εποχή της Τουρκοκρατίας.

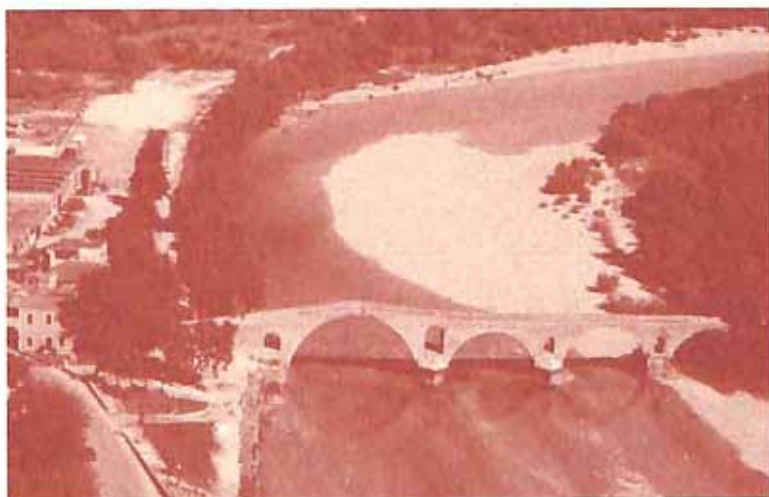
Το γεφύρι της Άρτας

Το περίφημο γεφύρι του Άραχθου, στα δυτικά της Άρτας, δεν συνδέεται άμεσα με την δυναστεία των Κομνηνοδουκάδων. Η σημασία του όμως και η πανελλήνια φήμη του επιβάλουν την σύντομη παρουσίασή του.

Το γεφύρι αποτελείται από τέσσερις μεγάλες καμάρες που στηρίζονται σε μεγάλα βάθρα. Το πλάτος του είναι 3,75μ. και το μήκος του φτάνει τα 145μ. Όμως ένα μεγάλο τμήμα των άκρων του είναι μπαζωμένο από νεότερες επιχώσεις.

Από την παράδοση είναι γνωστό, ότι κτίστηκε στις αρχές του 17ου αι., με χρήματα του αρτινού Γιάννη Θιακογιάννη. Ωστόσο, η σημερινή γέφυρα στηρίζεται σε βάθρα κλασικής ή ελληνιστικής εποχής.

Για το γεφύρι της Άρτας και τον περίφημο θρύλο του έχουν γραφεί πολλές λαογραφικές μελέτες, όπερα και αξιόλογα θεατρικά έργα. Μετά την απελευθέρωση της Άρτας, το 1881, το γεφύρι ήταν το όριο του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους και των τουρκοκρατούμενων περιοχών.

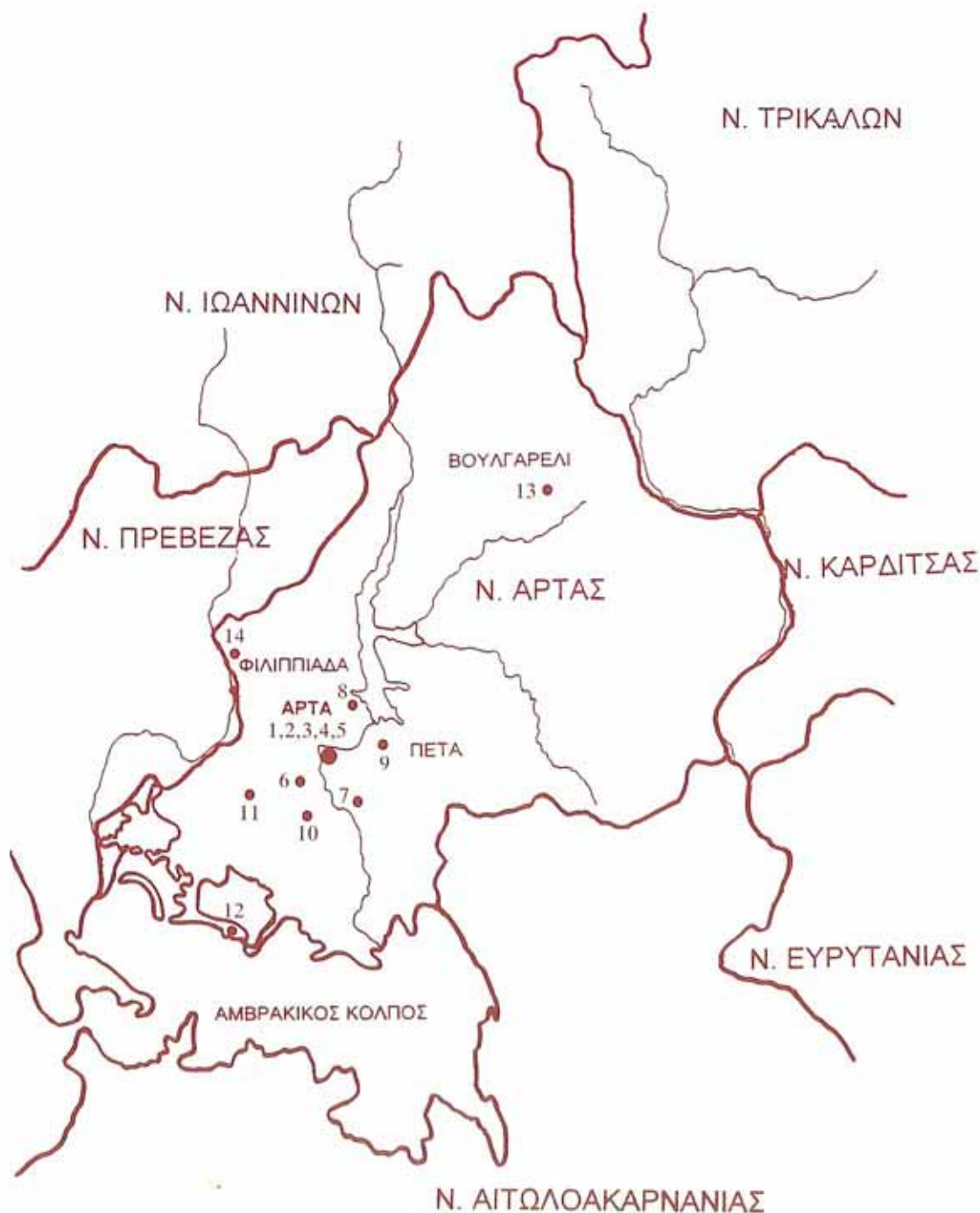
Αποψη του Γεφυριού.

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΤΑΣ

1. Άρτα, Παρηγορήτισσα
2. Άρτα, Αγία Θεοδώρα
3. Άρτα, Κάστρο
4. Άρτα, Άγιος Βασίλειος
5. Άρτα, Ελεούσα
6. Άρτα, Άγιος Βασίλειος της Γέφυρας
7. Άρτα, Κάτω Παναγιά

8. Βλαχέρνα, Μονή Βλαχέρνας
9. Νεοχωράκι, Παναγία Μπρουώνη
10. Πλησιοί, Άγιος Δημήτριος του Κατσούρη
11. Κιρκιζάτες, Άγιος Νικόλαος της Ροδιάς
12. Κορωνησία, Παναγία
13. Βουλγαρέλι, Κόκκινη Εκκλησιά
14. Παντάνασσα

Γλωσσάρι

Βασιλική : Αρχιτεκτονικός τύπος ναού, που επικρατεί στους πρώτους αιώνες της βυζαντινής ναοδομίας (4ος-7ος αι.). Οι βασιλικές ήταν επιμήκη κτίρια μεγάλων διαστάσεων. Εσωτερικά υποδιαιρούνταν με παράλληλες σειρές στηριγμάτων (κίονες ή πεσσούς) σε κλίτη.

Δεσπότης : Τίτλος, που προοριζόταν αρχικά για τον αυτοκράτορα. Από την εποχή του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού, μετά το 1163, απονεμήθηκε σε διαφόρους συγγενείς του, πιθανούς διαδόχους, καθώς και σε ανώτερους αξιωματούχους, που ήθελε να τους τιμήσει ιδιαίτερα, γιατί ο τίτλος του Δεσπότη ήταν ο υψηλότερος στη βυζαντινή ιεραρχία. Επί των Παλαιολόγων η απονομή του τίτλου συνοδευόταν από την παραχώρηση ενός κλήρου.

Δεσποτάτο : Το ανεξάρτητο βυζαντινό κράτος, που ιδρύθηκε στην Ήπειρο μετά το 1204, είναι γνωστό με το όνομα " Δεσποτάτο της Ηπείρου ". Ο όρος " Δεσποτάτο " είναι λατινικής προέλευσης και προσδιορίζει μια γεωγραφική ενότητα και όχι ένα πολιτικό καθεστώς. Η ονομασία αυτή αποδόθηκε στο κράτος της Ηπείρου πολύ καιρό μετά την ίδρυσή του, λόγω της λανθασμένης αντίληψης ότι ο ιδρυτής του, Μιχαήλ Δούκας, έφερε τον τίτλο του "δεσπότη".

Καθολικό : Ο κύριος ναός μιας μονής. Ονομάζεται έτσι, διότι φιλοξενεί τις καθολικές λατρευτικές συνάξεις. Βρίσκεται στο κεντρικό σημείο της αυλής της μονής και αποτελεί το κυριότερο κτίριό της.

Κεραμοπλαστικός διάκοσμος : Το σύνολο των κεραμικών και πλίνθινων στοιχείων (πήλινες πλάκες, αγγεία, γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου, σταυροί, μαϊάνδροι, ρόμβοι κ.α.), που κοσμούν τις εξωτερικές επιφάνειες των τοίχων των ναών στη μέση (9ος-12ος αι.) και ύστερη βυζαντινή περίοδο (13ος-15ος αι.).

Οκταγωνικός : Αρχιτεκτονικός τύπος ναού, που εμφανίζεται στη μέση βυζαντινή περίοδο (9ος-12ος αι.). Έχει τετράγωνη κάτοψη και καλύπτεται από τρούλο μεγάλων διαστάσεων, του οποίου η στήριξη είναι οκταγωνική.

Παραστάδα : Ορθογώνιο ή τετράγωνο στηρίγμα, συνήθως κτιστό, που εφάπτεται σε τοίχο.

Περίστωο : Ενιαία περιμετρική στοά, που περιβάλλει τον κεντρικό πυρήνα του ναού.

Πλινθοπερίκλειστο σύστημα : Τρόπος δομής, κατά τον οποίο μικρές πέτρες, συνήθως λαξευμένες ορθογώνιες και κτισμένες κατά στρώσεις, πλαισιώνονται στους οριζόντιους και κατακόρυφους αρμούς τους, με λεπτά τούβλα σε μονές ή διπλές σειρές.

Σεβαστοκράτωρ : Αξίωμα, που καθιερώθηκε το 1081 από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό για τον μεγαλύτερο αδελφό του Ισαάκιο και αντιστοιχούσε με αντιβασιλέα. Ως τον 13ο αι. προοριζόταν για έναν αδελφό του αυτοκράτορα, αργότερα όμως απονεμήθηκε και σε άλλους συγγενείς του, ακόμα και σε ξένους ευγενείς, τιμώμενους από τον ηγεμόνα.

Σταυρεπίστεγος : Αρχιτεκτονικός τύπος ναού, δημιούργημα του 13ου αι. Πρόκειται για μικρής συνήθως κλίμακας ναούς, στη στέγη των οποίων δύο εγκάρσια τοποθετημένες καμάρες (η μια ψηλότερη από την άλλη) σχηματίζουν σαφώς το σχήμα του σταυρού.

Σταυροειδής εγγεγραμμένος : Αρχιτεκτονικός τύπος ναού, δημιούργημα της μέσης βυζαντινής περιόδου (9ος-12ος αι.). Ο κεντρικός χώρος σχηματίζει σταυρό, οι κεραίες του οποίου καλύπτονται με τέσσερις ημικυλινδρικές καμάρες. Στο σημείο όπου διασταυρώνονται οι κεραίες υψώνεται ο τρούλος, που στηρίζεται σε τέσσερα στηρίγματα (κίονες ή πεσσούς). Στις εξωτερικές γωνίες του σταυρού διαμορφώνονται τέσσερα διαμερίσματα, που τον εγγράφουν σε έναν τετράγωνο χώρο.

Σταυροθόλιο : Θόλος, που στεγάζει ένα ορθογώνιας κάτοψης διαμέρισμα και προκύπτει από δύο τεμνόμενες ημικυλινδρικές καμάρες ίσης διαμέτρου και ύψους.

Τράπεζα : Η αίθουσα ή το ανεξάρτητο κτίσμα, όπου λαμβάνουν τα γεύματά τους οι μοναχοί ενός μοναστηριού. Βρίσκεται πάντοτε κοντά στο Καθολικό της μονής.

Φουρνικό : Θόλος με σχήμα τμήματος σφαιρικής επιφάνειας, μικρότερου από ημισφαίριο.

Χρονικόν του Μορέως : Έμμετρη χρονογραφία του 14ου αι. που αφηγείται γεγονότα σχετικά με το φραγκικό πριγκιπάτο, που ιδρύθηκε στην Πελοπόννησο μετά την Δ΄ Σταυροφορία.

ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

"ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ"

"Το όραμα του Νικηφόρου" είναι μια αφήγηση για την ανοικοδόμηση της Παρηγορήτισσας. Πρόκειται για μια φανταστική ιστορία, που ωστόσο στηρίζεται σε πραγματικά στοιχεία. Τα πρόσωπα και οι μεταξύ τους σχέσεις, τα μνημεία και τα στοιχεία που δίνονται γι' αυτά, είναι όλα αληθινά. Φανταστικός είναι ο καμβάς της ιστορίας (το όνειρο και η περιοδεία του *δεσπότη*).

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στα βυζαντινά χρόνια η μονή της Κάτω Παναγιάς ήταν ανδρική. Στην ιστορία επιλέχθηκε να παρουσιαστεί ως γυναικεία, γιατί έτσι είναι πιο οικεία στον κόσμο της Άρτας. Τέλος, δεν υπάρχουν στοιχεία για τη βυζαντινή μορφή του γεφυριού, ούτε για τη χρονική τοποθέτηση της ιστορίας του Πρωτομάστορα στα χρόνια του *Δεσποτάτου*.

Το έντυπο του μαθητή συνοδεύεται από το επιτραπέζιο παιχνίδι "Το Χτίσιμο της Παρηγορήτισσας". (Οι οδηγίες βρίσκονται στην τελευταία σελίδα του εντύπου.) Στο παιχνίδι παρουσιάζονται οι διάφορες φάσεις οικοδόμησης και διακόσμησης του ναού καθώς και οι διάφορες αντιξοότητες, που μπορεί να παρουσιαστούν σε ανάλογες περιπτώσεις.

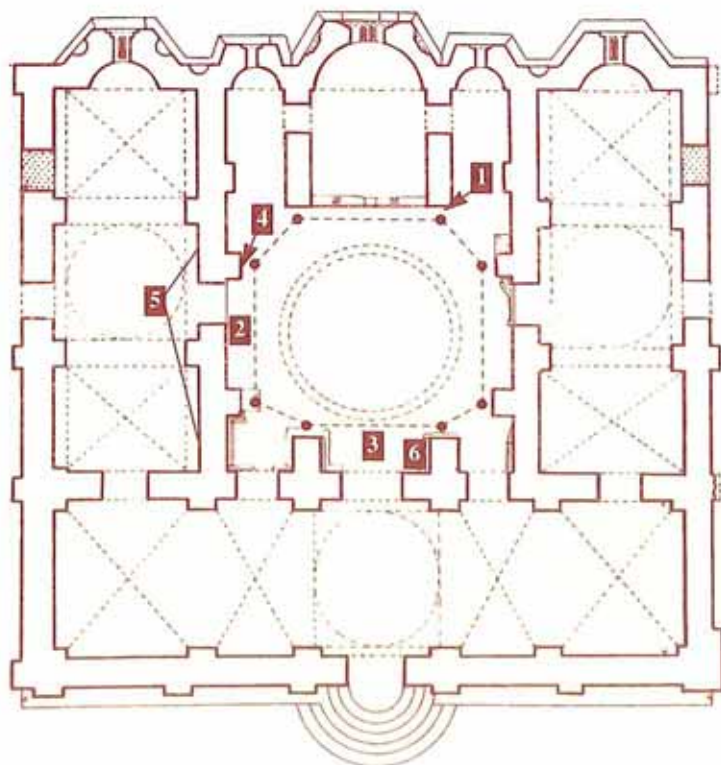
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α. Γνωριμία με το μνημείο

Δώστε στα παιδιά τις κάρτες του φακέλου με τις λεπτομέρειες από το εσωτερικό του ναού (ή τραβήξτε δικές σας φωτογραφίες) και ζητήστε τους να εντοπίσουν το θέμα της λήψης, ώστε να εξοικειωθούν με το χώρο και τα χαρακτηριστικά του μνημείου. Οι ακριβείς θέσεις σημειώνονται και στην κάτωψη παρακάτω. Ζητήστε τους να αναγνωρίσουν τι βλέπουν.

Οι κάρτες απεικονίζουν:

1. Το κιονόκρανο από τη μεσαία σειρά των κιόνων, μαζί με τη βάση των κιονίσκων της ανώτερης σειράς, στη νοτιοανατολική γωνία του κυρίως ναού.
2. Το κεντρικό τμήμα από τη γλυπτή παράσταση της Γέννησης, στο τόξο της βόρειας πλευράς.
3. Το κεντρικό τμήμα (Αμνός με Σταυρό) από το γλυπτό διάκοσμο του τόξου της δυτικής πλευράς.
4. Λεπτομέρεια από τις τοιχογραφίες του βόρειου τοίχου.
5. Σχέδιο από τα στοιχεία του παλαιότερου ναού, τα οποία βρίσκονται στο νότιο τοίχο του βόρειου παρεκκλησίου.

6. Λεπτομέρεια από την ορθομαρμάρωση στο δυτικό τοίχο του ναού, πάνω από την κύρια είσοδο, αριστερά της επιγραφής.

Β. Αρχιτεκτονική

Για να αντιληφθούν τα παιδιά τον αρχιτεκτονικό τύπο του ναού, ζητήστε σε κάποια από αυτά να σταθούν στα σημεία κάτω από τους κίονες, που στηρίζουν τον τρούλο (όπου δείχνει η κάτωψη). Δώστε τους να κρατήσουν μια κορδέλα. Θα σχηματιστεί ένα οκτάγωνο, αποδεικνύοντας έτσι, πώς ο τετράγωνος χώρος μετατρέπεται σε οκτάγωνο, στις γωνίες του οποίου στηρίζεται ο τρούλος.

Γ. Η κτητορική επιγραφή και οι ιδρυτές του ναού.

Δ. Τα ψηφιδωτά

Το εντυπωσιακότερο στοιχείο του ναού είναι ο ψηφιδωτός διάκοσμός του. Ωστόσο, η μεγάλη απόσταση δεν επιτρέπει να γίνει άμεσα αντιληπτή η ποιότητα της τέχνης τους και ο πλούτος των χρωμάτων. Δώστε στα παιδιά την έγχρωμη εικόνα της κεφαλής του προφήτη Ελισσαίου από τον τρούλο του ναού. Το σχέδιο της ίδια μορφής μπορούν τα παιδιά να το χρωματίσουν χρησιμοποιώντας ίδια χρώματα με αυτά της φωτογραφίας. Μπορεί ακόμα, σε φωτοτυπική μεγέθυνση, να αποστείλει υποβάθρο για τη δημιουργία ψηφιδωτού από κομματάκια χρωματιστού χαρτιού, τα ο-

ποία θα κολληθούν πάνω του. Ζητήστε από τα παιδιά να εντοπίσουν το σημείο του ναού που μας δίνει πληροφορίες για την ιστορία του και τους ιδρυτές του.

Δείξτε τους την επιγραφή πάνω από την είσοδο και προσπαθήστε να την αποκρυπτογραφήσετε. Είναι γραμμένη σε δύο ημικυκλικούς στίχους, που ξεκινούν από την αριστερή άκρη. Οι λέξεις είναι χωρισμένες σε τμήματα, γραμμένα στα κενά που σχηματίζονται επάνω και κάτω από τα κυκλικά μετάλλια με τα διακοσμητικά θέματα.

Δείξτε στα παιδιά ή ακόμα καλύτερα ζητήστε τους να αναγνωρίσουν τις λέξεις:

ΚΟ ΜΝΗΝΟ ΔΟΥΚΑΣ (στα πρώτα τρία διάχωρα του πρώτου στίχου της επιγραφής),

ΔΕΣ ΠΟΤΗΣ (στα δύο επόμενα διάχωρα)

ANNA (στο ενδέκατο διάχωρο του πρώτου στίχου),

ΚΟ ΜΝΗ ΝΟ ΒΛΑ ΣΤΟΣ (στα πρώτα πέντε διάχωρα του δεύτερου στίχου).

Ο όρος Κομνηνόβλαστος αναφέρεται στο γιο και διάδοχο του Νικηφόρου, Θωμά. Προσπαθήστε να ανακαλύψετε και να συμπληρώσετε το όνομα του Νικηφόρου, του δεσπότη που έχτισε το ναό, στα διάχωρα 6 έως 10 του πρώτου στίχου. Τα μεσαία από τα διάχωρα αυτά είναι κατεστραμμένα, σώζεται όμως η αρχή και το τέλος του ονόματος:

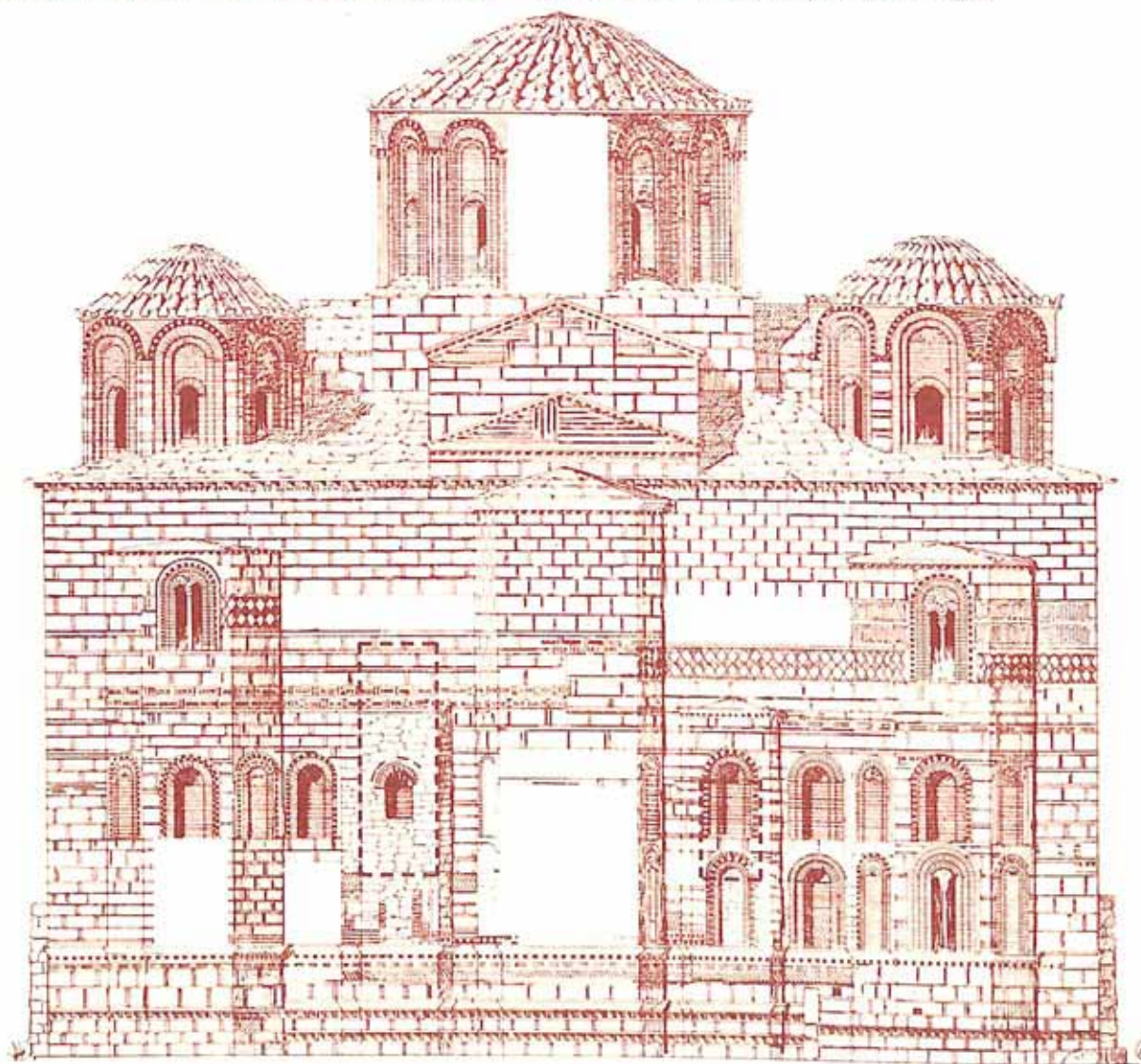
ΝΙ (κι) (φ)Ο ΡΟ Σ.

Θα μπορούσατε ακόμα να έχετε αντιγράψει τα τμήματα των λέξεων σε χωριστά χαρτιά και να τα δώσετε στα παιδιά για να τα αναζητήσουν.

Ε. Ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος

Τα κεραμοπλαστικά κοσμήματα, όπως αυτά που συναντούμε στην ανατολική όψη του ναού, είναι κύριο χαρακτηριστικό της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Δώστε στα παιδιά φωτοτυπία του σχεδίου της ανατολικής όψης, από το οποίο λείπουν τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που εικονίζονται στο κατώτερο τμήμα της σελίδας. Ζητήστε τους να εντοπίσουν τις θέσεις των στοιχείων αυτών, παρατηρώντας το μνημείο. Αν το σχέδιο της όψης τους δωθεί σε μεγέθυνση, μπορούν ακόμα να το συμπληρώσουν σχεδιαστικά, ζωγραφίζοντας τα κατάλληλα στοιχεία στις κατάλληλες θέσεις. Σημειώνουμε ότι το σχέδιο έγινε πριν τις εργασίες αναστήλωσης και αποκατάστασης του ναού. Έτσι, ορισμένα τμήματα (όπως αυτά μέσα στις διακεκομμένες γραμμές) παρουσιάζονται με τη μορφή που είχαν, πριν την επέμβαση, η οποία έδωσε στο ναό την αρχική του όψη.

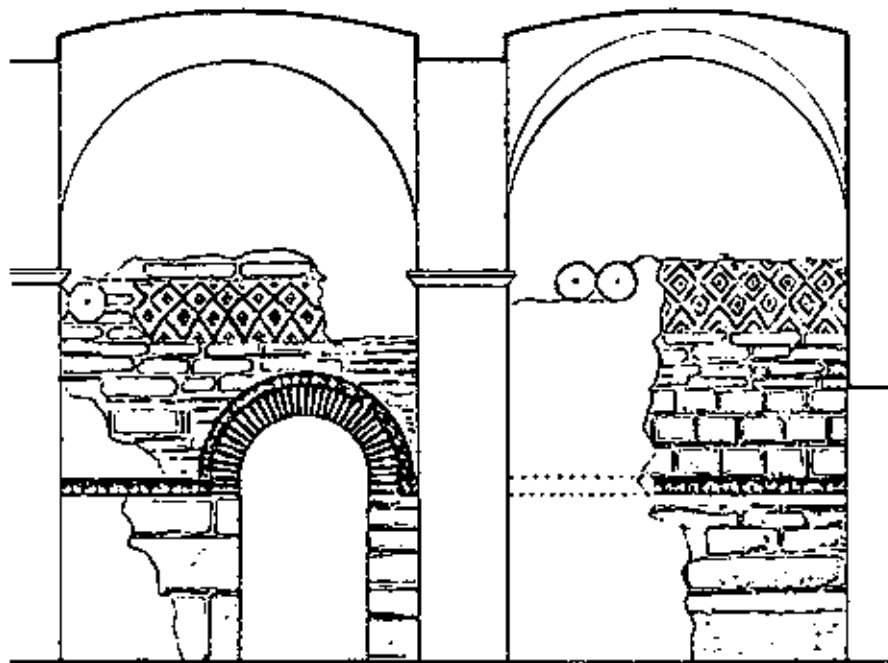

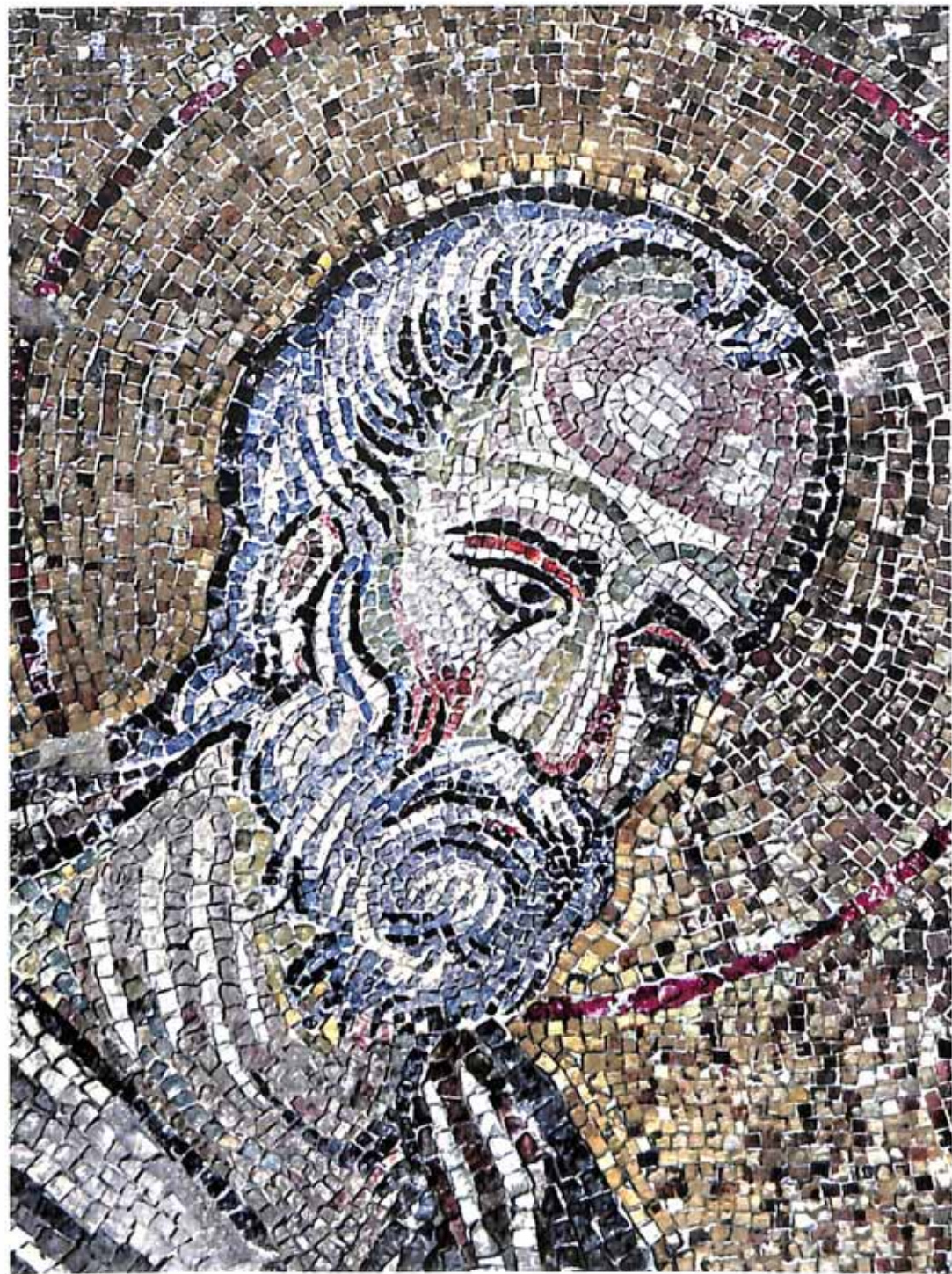

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

*Το Χτίσιμο
Της Παριχορήτιδας*

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
8^η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Κείμενα: Αργυρώ Καραμπερίδη

Σχέδια: Κώστας Βασιζιώτης

Προέλευση φωτογραφιών: Αρχείο 8ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Αρχείο Χρυσόστομου Καρρά

Εκδοτική Αθηνών (εκδ.), *Ήπειρος*, Αθήνα 1997

A. Grabar- M. Manoussacas, *L'illustration du manuscrit de Skylitzès de la Bibliothèque Nationale de Madrid*, Venise 1979

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Αναγνωστόπουλος Αλέξανδρος

Διαχωρισμοί - Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Μανώλης Βασιγιάννης

Φωτογραφία Εξωφύλλου: Εσωτερική άποψη της Παρηγορήτισσας - Ηλίας Ηλιάδης

ISBN 960-8063-46-9

© 2001 ΥΠ.Ε.Π.Θ - ΥΠ.ΠΟ (Πρόγραμμα Μελίνα)

8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα

Παπαδοπούλου Βαυβάρα - Καραμπερίδη Αργυρώ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΑΣ

**ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΔΟΥΚΑΣ**

Ο Δεσπότης της Ηλείου
που έχτισε την Παρηγορήτισσα.

**ΜΙΧΑΗΛ Β΄
ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΔΟΥΚΑΣ**

Πατέρας του Νικηφόρου, γιος του
ιδρυτή του Δεσποτάτου, Μιχαήλ Α΄.
Ο άνθρωπος που δημιούργησε
την μεγάλη ακμή του κράτους
της Ηλείου.

**ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΕΤΡΑΛΕΙΦΑ
(ΑΓΙΑ ΘΕΟΔΩΡΑ)**

Μητέρα του Νικηφόρου
και σύζυγος του Μιχαήλ.

**ANNA
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΗ**

Σύζυγος του Νικηφόρου,
ανιψιά του αυτοκράτορα της
Κωνσταντινούπολης Μιχαήλ Η΄.

ΘΩΜΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΔΟΥΚΑΣ
Γιος και διάδοχος του Νικηφόρου.

ΘΑΜΑΡ
Κόρη του Νικηφόρου.
Παντρεύτηκε τον άρχοντα της Ιταλίας, Φίλιππο.

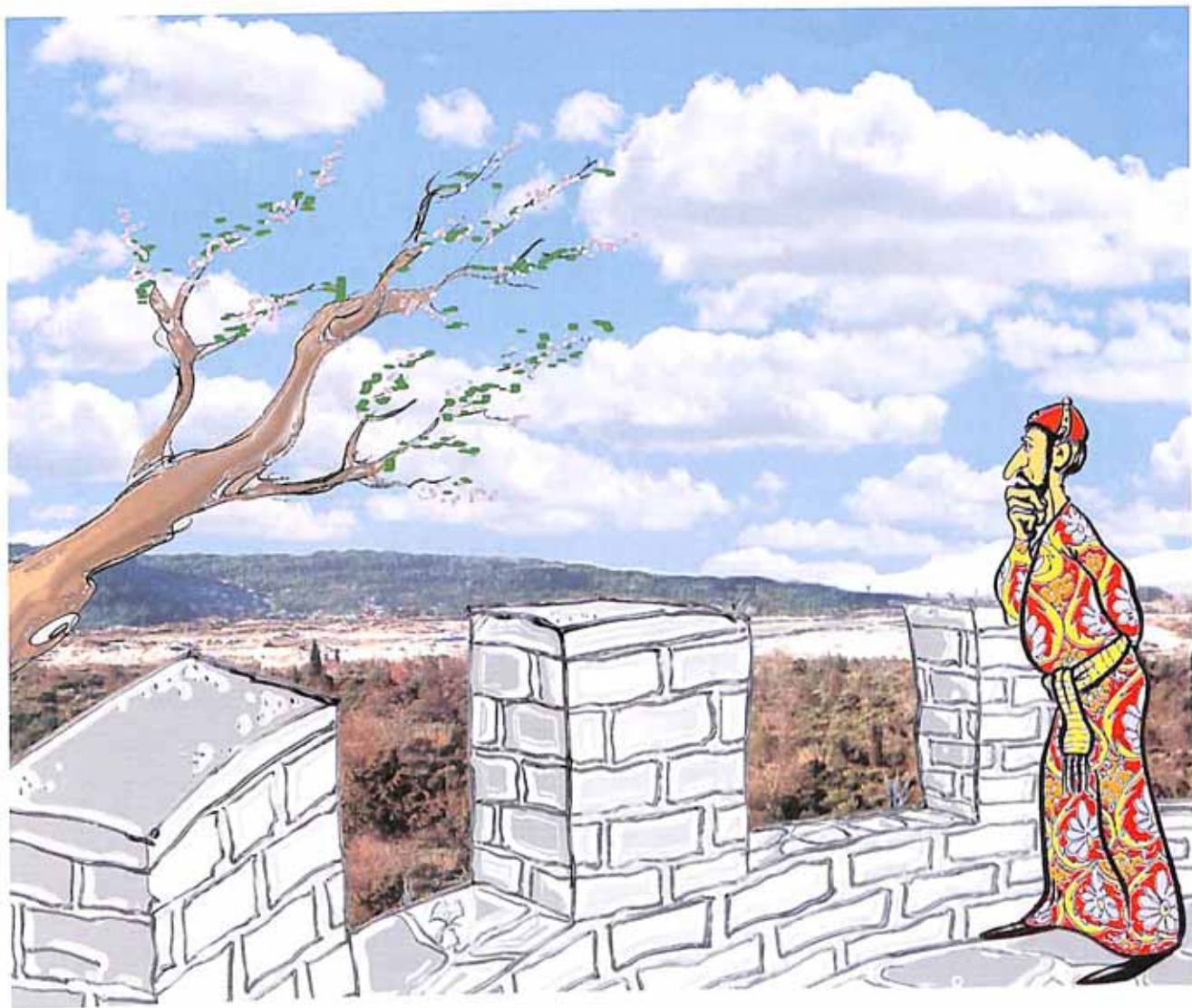
Καθώς ο ανοιξιιάτικος ήλιος δύει πάνω από τις ανθισμένες πορτοκαλιές του καρτινού κάμπου, ψηλά, πάνω στις ε-

πάλξεις του κάστρου, ένας μοναχικός περιπατητής αγναντεύει σκεπτικός τους απέναντι λόφους. Δεν είναι άλλος από τον Νικηφόρο Άγγελο Κομνηνό Δούκα, το Δεσπότη της Ηπείρου, τον άρχοντα, που η εξουσία του εκτείνεται από τη Ναύπακτο μέχρι τα Γιάννενα και ακόμα παραπέρα. Κουρασμένος από τους πολέμους και την αδιάκοπη προσπάθεια να προστατέψει το κράτος του από τους πολλούς εχθρούς, αναζητά μια στιγμή ηρεμίας, έξω από τις αίθουσες του μεγαλόπρεπου παλατιού. Και εδώ όμως, το μυαλό του δεν σταματάει να σκέφτεται την αγαπημένη του πρωτεύουσα, την Άρτα. Αντικρίζοντας, μακριά στους πρόποδες των λόφων, το σεπτό μοναστήρι της Βλαχέρνας, όπου αναπαύονται αγαπημένα μέλη της οικογένειάς του, μονολογεί:

Α!! η ιερή Βλαχέρνα, το μοναστήρι των προγόνων μου! Πόσο ταπεινό μου μοιάζει πια!...Ναι, η Άρτα χρειάζεται μια καινούργια μονή, πλούσια, επιβλητική, τέτοια που δεν θα υπάρχει πουθενά αλλού, που θα στολίζει την πόλη και θα δοξάσει στους αιώνες τ' όνομά μου. Ποιός όμως θα τη χτίσει, πού θα βρεθεί το σχέδιο, που δεν θα μοιάζει με κανένα, πού θα βρω τους καλύτερους και πιο ικανούς μαστόρους; Η καμπάνα του εσπερινού διέκοψε τον περίπατο του κουρασμένου Δεσπότη, όμως η σκέψη του καινούργιου μοναστηριού δεν έφυγε από το μυαλό του.

Ανάγλυφη παράσταση του Νικηφόρου από τον τάφο της αγίας Θεοδώρας, στην εκκλησία της αγίας στην Άρτα.

Αργά το βράδυ, ο δεσπότης Νικηφόρος αναπαύεται στους πολυτελείς κοιτώνες του. Κάτι όμως τον ενοχλεί, σαν κάποιος να περπατά μέσα στο δωμάτιο. Ανοίγει τα μάτια και μέσα στο σκοτάδι αντικρίζει, άφωνος από τον τρόμο, να τον πλησιάζει μια σκοτεινή μορφή, φορώντας αστραφτερή φορεσιά. Ωστόσο, μια βαθιά, γνωστή φωνή τον καθησυχάζει:

Μη φοβάσαι γιε μου, δεν είναι παρά μόνο εγώ, ο Μιχαήλ, γιος του Μιχαήλ, ο δύστηνος πατέρας σου, που χάθηκα από αυτό το μάταιο κόσμο πριν 20 ολόκληρα χρόνια.... Ναι, γιε μου, να χτίσεις το νέο σου μοναστήρι και να το χτίσεις έτσι, που όποιος το βλέπει να ευλογεί εσένα και τη γενιά, που σε γέννησε. Και μη φοβάσαι, κοίτα γύρω σου, δες τα μοναστήρια που έχτισα εγώ, μίλα με την αγία μητέρα σου και θα βρεις τις λύσεις στα ρωτήματα που σε καίνε.

Ανασηκώνεται ο Νικηφόρος και απλώνει το χέρι να χαιρετίσει την εικόνα του πατέρα του και ξαφνικά ... ξυπνά. Το δωμάτιο είναι άδειο, η αυγή αρχίζει να χαράζει. Δεν ήταν παρά ένα όνειρο.

Σκεφτικός ο Δεσπότης ζητά να ετοιμαστεί η ακολουθία του. Σήμερα θα προσκυνήσει στα ιερά μοναστήρια γύρω από την Άρτα.

*Η συνοδεία του άρχοντα.
Από βυζαντινό χειρόγραφο.*

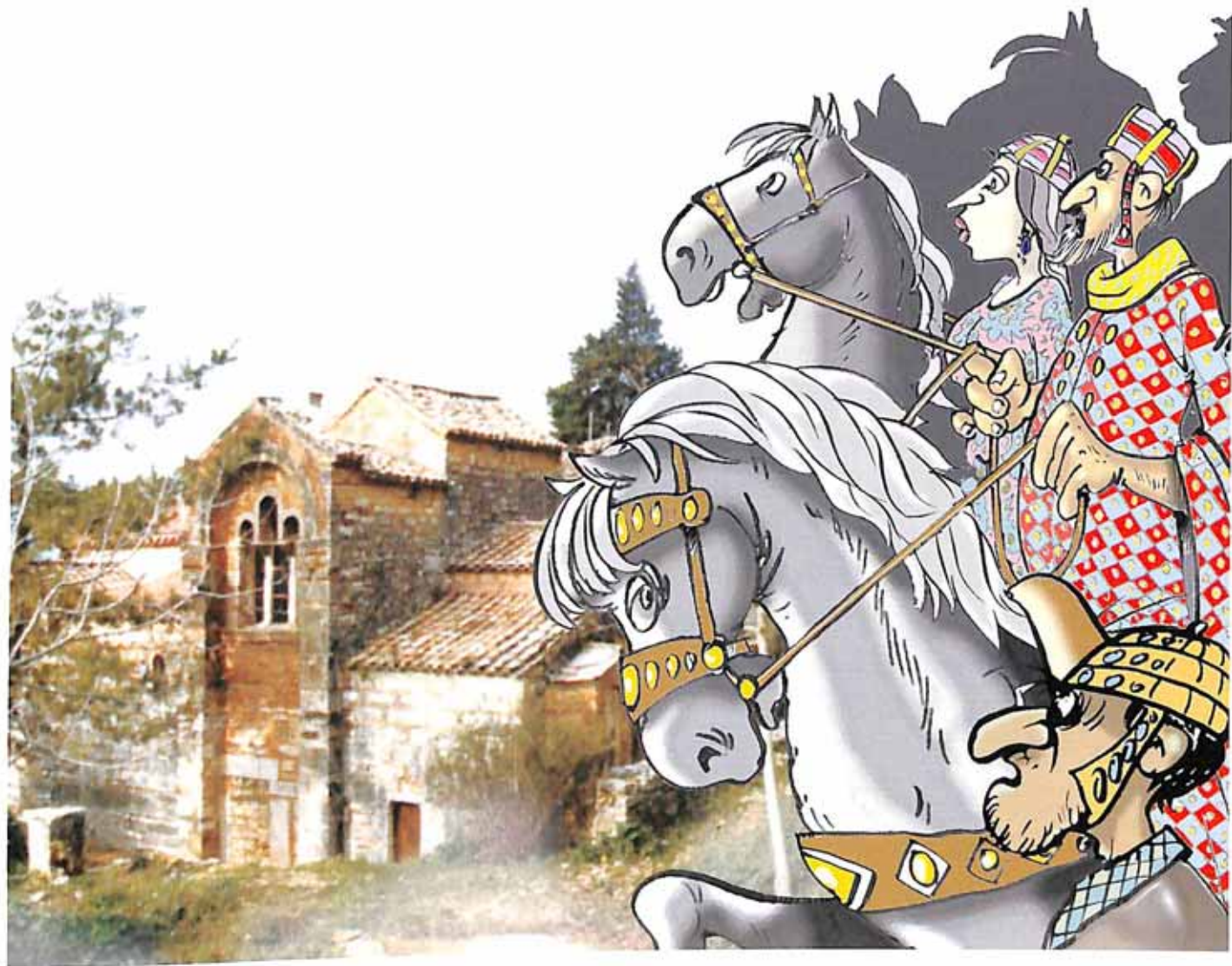

Βυζαντινές αρχόντισσες
Από τις τοιχογραφίες στη Μονή Βλαχέρνας

Στο μοναστήρι της Κάτω Παναγιάς, η γερόντισσα ξαφνιασμένη βλέπει την επιβλητική ακολουθία του Δεσπότη να καταφτάνει πρωί- πρωί. Και με μεγαλύτερη ακόμα απορία παρατηρεί το Δεσπότη που, αφού προσκύνησε και αφιέρωσε πλούσια δώρα στο μοναστήρι, έχει στρέψει όλη την προσοχή του στο **καθολικό** της μονής, σαν να το έβλεπε για πρώτη φορά. Ο Δεσπότης όμως δεν ήταν ευχαριστημένος. Δεν θα βρω εδώ αυτό που ζητώ, σκέφτεται. Ο ναός είναι ωραίος απ' έξω, ψηλός, με πολλά **κεραμοπλαστικά κοσμήματα** κι επιγραφές. Μέσα όμως, πόσο σκοτεινός!! και βέβαια είναι μικρός. Και μοιάζει και μ' ένα σωρό άλλους. Σίγουρα ψάχνω κάτι πολύ πιο εντυπωσιακό. Και γυρίζοντας στην ακολουθία του, διατάζει: Στ' άλογα, θα πάμε στην Ιερή Παντάνασσα.

Βγαίνοντας από το μοναστήρι, ένας απεσταλμένος τους σταματά: Δοξασμένε, τιμιότατε άρχοντα, η δέσποινα Άννα με το σεβαστό γιο σας, τον Θωμά στέλνει εμένα, τον ταπεινό να σας μηνύσω ότι θα σας περιμένει στο γεφύρι του Άραχθου. Θέλει να δει αν τελείωσαν επιτέλους οι επισκευές μετά τις τελευταίες πλημμύρες. Σαρανταπέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες σαν ν' άργησαν πολύ να το φτιάξουν. Και όλο και κάτι ακούγεται για τον πρωτομάστορα και τη γυναίκα του, κανείς δεν ξέρει σίγουρα.

*Καθολικό: ο ναός του μοναστηριού
κεραμοπλαστικά κοσμήματα:
διακόσμηση με τούβλα στο εξωτερικό των βυζαντινών ναών*

Στην Ιερή Παντάνασσα, ο ηγούμενος καλοδέχτηκε το Δεσπότη με τη γυναίκα του, την Άννα και το μικρό τους γιο, Θωμά. Και καθώς η ώρα του γεύματος είχε φτάσει, τους έστρωσε πλούσιο γεύμα στην **Τράπεζα** της μονής με σαρακοστιανά θαλασσινά από τον Αμβρακικό.

Ο Νικηφόρος, εντυπωσιασμένος, κοιτά το μεγαλόπρεπο ναό. *Αν το όνειρο ήταν αληθινό, εδώ μ' έστελνε ο πατέρας. Πόσο μεγάλος είναι αυτός ο ναός!!!! Και τι ψηλός τρούλος!!!! Και τι περίεργα αυτά τα γλυπτά και τι όμορφα μαρμάρινα δάπεδα και αυτό το κτίσιμο με τις μεγάλες πέτρες!!!!. Αυτός μάλιστα, δεν μοιάζει με κανέναν άλλο. Και γυρνώντας προς τον ηγούμενο, ρωτά: Άγιε Ηγούμενε, ποιος έχτισε το ναό, ποιοι ήταν οι μάστορες;*

Άρχοντα, του απαντά αυτός, συχώρα με, δεν ξέρω. Δεν έχω παρά λίγα χρόνια σ' αυτό το μοναστήρι. Πάντως άκουσα να λεν πως ο πανάξιος πατέρας σου είχε φέρει χτίστες από μακριά και πολλά **υπέρπυρα** είχε ξοδέψει για να γίνει το αγαπημένο του μοναστήρι. Ίσως να ξέρει περισσότερα η σεβαστή Θεοδώρα, η μητέρα σου. Άκουσα ότι πια ζει στο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου. Πάντα το αγαπούσε, λένε, και το φρόντιζε, ακόμα και πριν γίνει μοναχή.

Νόμισμα με τη μορφή του Μιχαήλ Β'.

*Τράπεζα: το εστιατόριο της μονής
Υπέρπυρα: βυζαντινά νομίσματα*

*Η μορφή της Θεοδώρας
από τον τάφο της αγίας,
στο ναό της, στην Αρτα.*

Επιστρέφοντας στην πόλη, ο Νικηφόρος στέλνει την πολυπληθή συνοδεία του πίσω στο παλάτι. Ο ίδιος, μαζί με την Άννα και λίγους πιστούς σωματοφύλακες πηγαίνουν στο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου, στην καρδιά της πόλης. Η Θεοδώρα χάρηκε που είδε το γιο της. Οι υποθέσεις του κράτους δεν του άφηναν και πολύ χρόνο για να την επισκέπτεται. Όσο για το θέμα που τον απασχολούσε, θυμόταν πολύ καλά τον αρχιμάστορα, με τον οποίο ο Μιχαήλ συζητούσε τα σχέδια της Παντάνασσας. *Από την Κωνσταντινούπολη ήταν, την πατρίδα σου, Άννα. Κι αν θες τη συμβουλή μου, γιε μου, από κει και πάλι να ζητήσεις βοήθεια.*

Ναι, ναι, συμπλήρωσε η Άννα, ο ξάδελφός μου, ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Παλαιολόγος ευχαρίστως θα σου στείλει και σχέδια και μάστορες. Και μη ξεχάσεις να του ζητήσεις να σου στείλει τεχνίτες που φτιάχνουν ψηφιδωτά. Δεν υπάρχει ωραιότερη διακόσμηση σε εκκλησία.

Έχετε δίκιο, αποφάσισε ο Νικηφόρος, όμως εγώ θα κάνω και κάτι παραπάνω. Θα γράψω στην κόρη μας, Θάμαρ και τον Φίλιππο, τον άντρα της στην Ιταλία. Λένε ότι και εκεί έχουν ικανούς τεχνίτες, ιδιαίτερα γλύπτες. Θα μου στείλουν και σχέδια. Έτσι σίγουρα θα φτιάξω ένα ναό, που

Το Χτίσιμο της Παρηγορήτισσας.

Ο Νικηφόρος ξεκίνησε την κατασκευή του ναού! Έχει όμως να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες. Ευτυχώς τον συνοδεύει η ευχή της αγίας Θεοδώρας. Παρακολουθήστε την προσπάθειά του μέσα από τον πίνακα του παιχνιδιού!!!!

Το παιχνίδι παίζεται από τέσσερις παίκτες.

Κόψτε προσεχτικά με το ψαλίδι τις τέσσερις διπλές μορφές του Νικηφόρου-πιόνια και διπλώστε στα σημεία με τις μαύρες γραμμές (μπορείτε αν θέλετε να βάλετε κόλλα ανάμεσα στις δύο όψεις της μορφής για να στέκεται καλύτερα). Κόψτε επίσης τις 40 κάρτες του παιχνιδιού και χωρίστε τις στις 4 κατηγορίες (Τα Θεμέλια, Το Κτίριο, Τα Γλυπτά, Τα Ψηφιδωτά). Ανακατέψτε καλά τις κάρτες και τοποθετήστε κάθε κατηγορία στην ειδική θέση του πίνακα του παιχνιδιού. Βάλτε τις μορφές του Νικηφόρου στην «Αρχή της Οικοδομής» και είστε έτοιμοι να παίξετε!!!

Κάθε παίκτης παίρνει μια από τις κάρτες της κατηγορίας, στην οποία βρίσκεται το πιόνι του και μετακινείται μπροστά ή πίσω, ανάλογα με τις οδηγίες της κάρτας. Κάθε χρησιμοποιημένη κάρτα τοποθετείται χωριστά και όταν τελειώσουν όλες οι κάρτες μιας κατηγορίας, τις ξαναχρησιμοποιείτε, αφού τις ανακατέψετε. Ο παίκτης που θα σηκώσει κάρτα με την ευχή της αγίας Θεοδώρας, κρατά την κάρτα και ξαναπαίζει. Η ευχή του επιτρέπει να αποφύγει όποια κάρτα ποινής επιλέξει, σε οποιαδήποτε στιγμή του παιχνιδιού. Στην περίπτωση αυτή βάζει και την ευχή και την κάρτα-ποινή μαζί με τις υπόλοιπες χρησιμοποιημένες και περιμένει τον επόμενο γύρο για να ξαναπαίξει. Νικητής είναι αυτός που θα καταφέρει να ολοκληρώσει την κατασκευή του ναού και να φτάσει πρώτος στο κέντρο του πίνακα.

Καλή διασκέδαση!!!

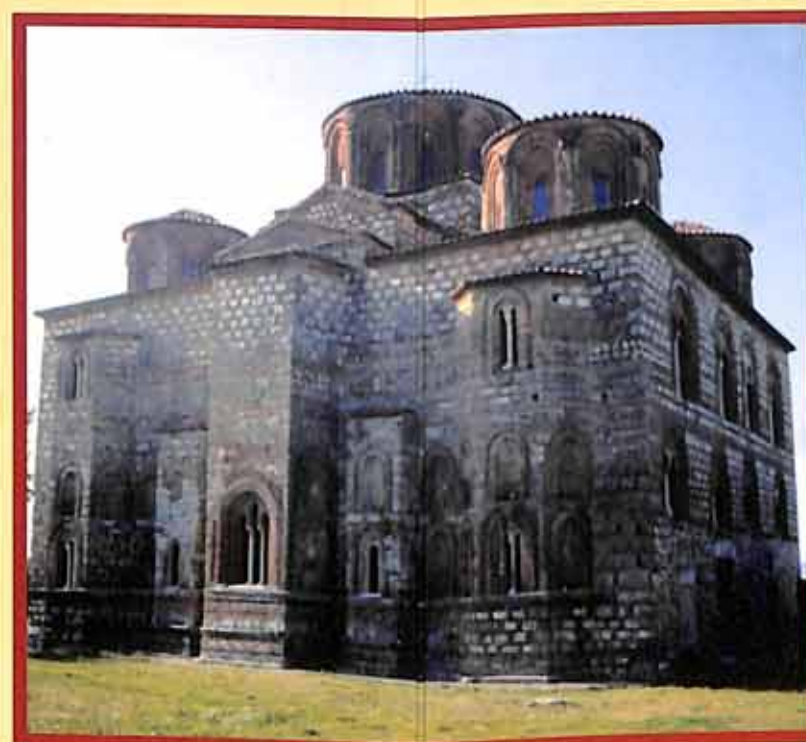

ISBN 960-8063-46-9

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ ΧΤΙΣΙΜΟ
ΤΗΣ
ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΣΣΑΣ

ΑΡΧΗ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ

ΤΕΛΟΣ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ
ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

Βρέθηκε λατομείο με εξαιρετικής ποιότητας μάρμαρο κοντά στην Άρτα! Προχώρα 1 θέση	Στα ερείπια της Νικόπολης βρέθηκαν υπέροχα κιονόκρανα, έτοιμα να χρησιμοποιηθούν! Προχώρα 2 θέσεις	Οι γλύπτες έστησαν σκαλωσιές και τοποθετούν τα γλυπτά! Προχώρα 3 θέσεις	Έφτασαν οι ψηφωτές από την Κωνσταντινούπολη. Προχώρα 4 θέσεις	Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού ολοκληρώθηκε εξαιρετικά γρήγορα!! Προχώρα στην επόμενη κατηγορία
Το γεφύρι του Αραχθου έπεσε!! Δεν μπορούν να έρθουν νέα υλικά. Περίμενε ένα γύρο	Έσπασε ένα από τα γλυπτά τόξα. Πρέπει να ξανασκαλιστεί!! Πήγαινε πίσω 1 θέση	Ο αρχιτεχνίτης δεν είναι ικανοποιημένος από την αμοιβή του και φεύγει για την Ιταλία! Πήγαινε πίσω 3 θέσεις	ΠΟΛΕΜΟΣ!!! Όλες οι εργασίες σταματούν! Πήγαινε πίσω στην αρχή της κατηγορίας	Ευχή της αγίας Θεοδώρας!! Κράτησέ την και απέφυγε κάθε κάρτα ποινής. Μπορείς να τη χρησιμοποιήσεις μόνο μια φορά.
Στήθηκαν οι σκαλωσιές! Οι εργασίες προχωρούν!! Προχώρα 1 θέση	Παρέλαβες νέα υλικά. Το έργο προχωρά με γρήγορο ρυθμό. Προχώρα 2 θέσεις	Έφτασε το χρυσό για την κατασκευή των ψηφιδωτών!! Προχώρα 3 θέσεις	Ολοκληρώθηκε η μορφή του Παντοκράτορα!! Προχώρα 4 θέσεις	ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΕΛΕΙΩΣΕ!!! ΔΕΧΕΣΑΙ ΣΥΓΧΑΡΗΤΗΡΙΑ!! ΕΙΣΑΙ Ο ΝΙΚΗΤΗΣ!!
Σου τελείωσαν τα υλικά. Πρέπει να μεταφερθούν άλλα. Περίμενε ένα γύρο	Χάθηκε ένα από τα σχέδια των ψηφιδωτών!! Πρέπει να σχεδιαστεί από την αρχή!! Πήγαινε πίσω 1 θέση	Ατύχημα!! Ένας τεχνίτης έπεσε από τη σκαλωσιά. Πήγαινε πίσω 3 θέσεις	ΣΕΙΣΜΟΣ!!! Ότι είχες χτίσει γκρεμίστηκε!! Πήγαινε πίσω στην αρχή της κατηγορίας	Ευχή της αγίας Θεοδώρας!! Κράτησέ την και απέφυγε κάθε κάρτα ποινής. Μπορείς να τη χρησιμοποιήσεις μόνο μια φορά.

--	--	--	--

--	--	--	--

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΓΛΥΠΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

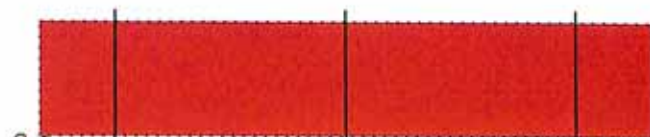
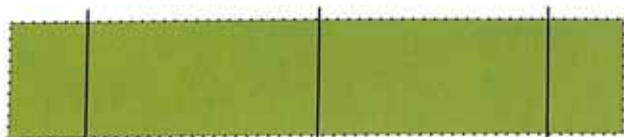
ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΤΑ
ΨΗΦΙΔΩΤΑ

Ο καιρός στην Άρτα είναι θαυμάσιος. Προχώρα 1 θέση	Παρέλαβες νέα υλικά. Το έργο προχωρά με γρήγορο ρυθμό. Προχώρα 2 θέσεις	Νέες έκτακτες προσφορές πιστών επιτρέπουν υψηλές αμοιβές στους εργάτες!! Προχώρα 3 θέσεις	Έφτασαν τα σχέδια του ναού από την Κωνσταντινούπολη! Προχώρα 4 θέσεις	Ολοκληρώθηκαν ταχύτατα οι εργασίες θεμελίωσης! Προχώρα στην επόμενη κατηγορία
Σου τελείωσαν τα υλικά. Πρέπει να μεταφερθούν άλλα. Περίμενε ένα γύρο	Καταρρακτώδεις βροχές δεν επιτρέπουν τη συνέχιση των εργασιών. Πήγαινε πίσω 1 θέση	Επιδημία πυρετού χτύπησε το εργοτάξίό σου. Πήγαινε πίσω 3 θέσεις	Ο Άραχθος πλημμύρισε!! Το έργο καταστράφηκε!!! Πήγαινε πίσω στην αρχή της κατηγορίας	Ευχή της αγίας Θεοδώρας!! Κράτησέ την και απέφυγε κάθε κάρτα ποινής. Μπορείς να τη χρησιμοποιήσεις μόνο μια φορά.
Ο καιρός στην Άρτα είναι θαυμάσιος. Προχώρα 1 θέση	Ο αρχιμάστορας είναι ιδιαίτερα ικανός! Το έργο προχωρά! Προχώρα 2 θέσεις	Το κεραμοποιείο σου έφτιαξε τους νέους πλίνθους για τα κεραμοπλαστικά κοσμήματα!!! Προχώρα 3 θέσεις	Έφτασαν οι γλύπτες από τη γειτονική Ιταλία!! Προχώρα 4 θέσεις	Τελείωσε ταχύτατα η στέγη του ναού!! Προχώρα στην επόμενη κατηγορία
Ο καιρός δεν επιτρέπει τη συνέχιση των εργασιών. Περίμενε ένα γύρο	Ο νέος αρχιμάστορας τσακώθηκε με τους βοηθούς του και τους εργάτες! Πήγαινε πίσω 1 θέση	Τα λεφτά τελείωσαν! Ο γυναικωνίτης δεν θα ολοκληρωθεί! Πήγαινε πίσω 3 θέσεις	ΚΕΡΑΥΝΟΣ!! Το κτίριο καταρρέει ! Πήγαινε πίσω στην αρχή της κατηγορίας	Ευχή της αγίας Θεοδώρας!! Κράτησέ την και απέφυγε κάθε κάρτα ποινής. Μπορείς να τη χρησιμοποιήσεις μόνο μια φορά.

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΑ
ΘΕΜΕΛΙΑ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

ΤΟ
ΚΤΙΡΙΟ

